

סימן י

השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

פתיחה

בשני הסימנים הקודמים התבאר שהכלל שטומאה דחוייה בציבור לא נאמר ביחס לכל הטומאות, אלא רק ביחס לטומאת מת ודמותיה, ולא בטומאות היוצאות מן הגוף: זב, זבה, נידה, יולדת ומצורע.

לאור זאת, יש לדון מה דינו של מחוסר כיפורים לעניין טומאה בציבור בכלל, ולעניין השתתפות בפסח הבא בטומאה בפרט: מצד אחד, מציאותו של מחוסר כיפורים היא מציאות שיסודה באחת מהטומאות היוצאות מן הגוף הנ"ל, ויש מקום לומר שטומאות חמורות אלו ממשיכות להשפיע על מעמדו ולקבוע את דינו כחמור מטמא מת. מצד שני, מחוסר כיפורים נידון כטהור לכל דבר מלבד קדשים: הוא מותר בתרומה ובמעשר שני (יבמות עד, ב), ואינו מטמא חולין, ובכך הוא קל יותר מכל הטומאות באשר הן, אפילו יותר מהטומאות שאינן יוצאות מן הגוף. ואם כן, יש מקום לומר שהדבר מלמד שפרח ממנו הגדר החמור של טומאה היוצאת מן הגוף. בדיון זה יעסוק הסימן הנוכחי. הדיון שייך במיוחד לקרבן פסח, שהוא הקרבן היחיד שחובה על כל יהודי להימנות עליו ולאכול ממנו, וחובה זו יוצרת הכרח לקבוע את מעמדו של מחוסר כיפורים.

יש להוסיף שקרבנות יחיד לא הותרו בהקרבה אפילו כאשר רוב הציבור טמא בטומאת מת, וממילא במצב זה אין למחוסרי כיפורים אפשרות להביא את קרבנותיהם בזמן הזה. ומכיוון שכך, המציאות כיום היא שהרבה מנשות ישראל הן מחוסרות כיפורים ללא אפשרות לשנות את מצבן, כל עוד אנחנו טמאי

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

מתים.¹ אין בידינו מקור הקובע בבירור כי ברגע שתתחדש עבודת המקדש, יטהר כל העם מטומאת מת,² והפוסקים³ אף דנו באפשרות שחידוש עבודת המקדש לעתיד לבוא ייעשה בטומאה. אם כן, במידה ועבודת המקדש תתחדש בטומאה, ייתכן שנידונונו יהיה נוגע הלכה למעשה לרוב נשות ישראל.⁴

1. כל אישה שילדה בלידה רגילה, היא לכל הפחות מחוסרת כיפורים. בנוגע לנשים שלא ילדו, או שילדו בנייתוח קיסרי, יש לדון האם יש לחשוש שמא במהלך חייהן ראו דם זיבה וצריכות להביא קרבן לטהרתן. הספק הוא הן במציאות, הן בהכרעה במחלוקת הראשונים בקביעת ימי נידה וימי זיבה, ואכמ"ל. לעיון במחלוקת זו בכלל ובשיטת הרמב"ם בפרט, יעוין באנציקלופדיה תלמודית, ערך 'ימי נדה - ימי זיבה', הערה 101 ואילך; רמב"ם מהד' מפעל משנה תורה, הל' איסורי ביאה, מבוא לפרק ו; יונתן רבינוביץ' ויוחאי מקבילי, הצעת פתרון למבוכה גדולה בהל' איסורי ביאה פרק ז, סיני קמה (תשע"ג) עמ' יט-נב; הרב דניאל אהוב אדר: מחלוקת הראשונים בבאור ימי נדה וימי זיבה – חלק א, האוצר יג (אדר תשע"ח) עמ' רלד-רנד; חלק ב, האוצר יד (ניסן תשע"ח) עמ' ערה-שיח.
2. וידועים דברי הרמב"ם (הל' מלכים יב, ב) בנוגע לגאולה העתידה: 'וכל אלו הדברים וכיוצא בהן, לא ידע אדם היאך יהיו עד שיהיו'.
3. כפתור ופרח (פ"ו ד"ה אחר שהענין), כס"מ (הל' בית הבחירה ו, טז), שו"ת חת"ס (יו"ד, רלו), דרישת ציון (במקומות רבים בספרו), קרנות המזבח (מהד' תשס"ה; עמ' ל-לח, צא-ק), עיר הקודש והמקדש (ח"ה פ"ב), מקדש מלך (פראנק; במקומות רבים בספרו), עת לחננה (עמ' 115-81), ועוד רבים. ואמנם בשו"ת שערי צדק (פענט; או"ח, קב) נקט שלא כך, אך לכאורה יש להעיר על דבריו ועל ראיותיו, ואכמ"ל, והארכתי בזה במאמרי: בניית וחינוך המזבח בטומאה, אסיף ז (בעריכה).
4. יצוין כאן מה שכתבו כמה אחרונים בקצרה, שמחוסר כיפורים אינו אוכל מפסח, ולא נחתו לדון בדברי חז"ל והראשונים והאחרונים דלקמן בענין זה. השדי חמד (ח"ג מערכת ט כלל כב) הביא דברי הכפתור ופרח (פ"ו) בשם רבינו חיים ואת דברי החת"ס (יו"ד, רלו), שדנו להתיר הקרבת קרבן פסח בזמננו, וכתב על כך: 'ולא ידעתי מה יענה לטומאת זיבה ולא יוכל להקריב מחוסרי כפרה כנ"ל. וצ"ע'. בשו"ת מים חיים (הלוי; ב, א ד"ה וגדולי) הביא את דברי השד"ח והוסיף: 'והיא קושיא עצומה שיש בה כדי לדחות דברי החת"ס סופר'. בשו"ת משפט כהן (סי' צב) כתב: 'ואיני יכול להתעלם מלהעיר על תמיהתו מענין טומאת זבין שקיצר בה, שהרי מטעם הטבילה הלא אפשר למנות נקיים ולטבול במים חיים. אמנם עיקר הקושיא היא משום מחוסר כפורים דאסור בקדשים, ואיך יאכלו הפסח, דאינו בא אלא לאכילה'. במקראי קודש (פראנק; פסח ח"א סי' יג עמ' לד) כתב: 'וח"ב [=כנראה הכוונה לחכם

מבנה הסימן

הסימן נפתח בדברי הגמרא **בכריתות**, שמהם נראה שכבר נחלקו אמוראים בנידוננו: האם 'מחוסר כיפורים דזב כזב דמי' וטומאתו אינה דחוייה בציבור (דעת רבא), או ש'מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי' וטומאתו דחוייה בציבור (דעה שהובאה בסתמא בגמרא לפני דעת רבא ואחריה). בגמרא בכריתות אין הכרעה בין הדעות, ולכן נבחנו האפשרות להכריע לאור דברי חז"ל והראשונים בסוגיות אחרות שדנות בהלכות ששייכות למחוסר כיפורים: הסוגיה **בזבחים** נוטה להבנה שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, לענין לימוד ממחוסר כיפורים לטבול יום לפסול עבודה במקדש בדיעבד, וכן לענין שחיטת פרה אדומה. הסוגיה **בנזיר**, לפי ההבנה העיקרית, נוקטת שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, לענין כניסה למחנה לוויה. הראשונים בזבחים ובנזיר דנו ביחסים בין הסוגיות ומתוך כך הגדירו מיהו המחוסר כיפורים שעליו מדובר (האם רק מחוסר כיפורים או גם טבול יום), ומהם העניינים שלגביהם הוא כזב או לא כזב (כניסה להר הבית, כניסה לעזרה, אכילת קדשים, הצטרפות לפסח הבא בטומאה).

א. סוגיית הגמרא בכריתות

שלוש הבנות בדברי התוספתא

נאמר בתוספתא (פסחים ז, יא):

כלשהו, וצ"ע] העיר שאם נבנה בית המקדש בין [פסח] ראשון לשני, היה עכוב גם משום טומאת זבים, דלכאורה כהיום כולנו מחוסרי כפרה של טומאת זב. וכעין זה העיר הגאון רבי עובדיה הדאיה לענין הקרבת קרבנות בזמן הזה, שגם לדעת הרמב"ם שמקריבין אע"פ שאין בית, וקרבת ציבור באים אף בטומאה, יש לאסור משום טומאת זבים דלא הותרה בציבור, ויעוין עוד בספרו מקדש מלך ובהערות המו"ל (עמ' קטז-קט"ו, קמז-קמט). ובשו"ת חבל נחלתו (אפשטיין; יא, נה סעיף י) כתב: 'רק טומאת מת דחוייה בציבור ולא טומאת זבים וזבות, ואלו אינם יכולים להימנות על קרבן פסח. ובפשטות כל הנשים מעת שהתחילו לראות הן בספק זבות, ואם ילדו ילדים הרי הם בטומאת יולדת ומחוסרות כיפורים, ואינן יכולות להימנות על קרבן פסח'.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

יולדת, שוחטין וזורקין עליה ביום מ' לזכר וביום שמונים לנקבה.
בגמרא (כריתות י, א) דנו ביולדת שבתוך ימי הטוהר שלה ילדה וולד נוסף,
האם מונה לשני ימי טוהר, הכוללים איסור לאכול בקדשים. ובהקשר זה הובאה
שם התוספתא, והקשו בגמרא:
עד כאן טמאה היא?⁵

והציעו שלושה הסברים. ההסבר הראשון:
ואמר רב חסדא: הא מני, ר' יהודה הוא, דאמר: ולד שני כמאן דליתיה דמי.⁶
ואי אמרת בטומאה ס"ל לר' יהודה ולד שני כמאן דאיתיה דמי,⁷ היכי שחטינן
עלה ביום מ'? לאורתא נמי לא מציא אכלה.⁸ אלא לאו ש"מ לטהרה ולטומאה
ס"ל לרבי יהודה ולד שני כמאן דליתיה דמי.

ההסבר השני:
לעולם אימא לך: לטומאה ולטהרה סבירא ליה לרבי יהודה דולד שני כמאן
דאיתיה דמי, וכי תניא ההיא?⁹ – בפסח הבא בטומאה.¹⁰ ומי אכלה? והתנן: פסח
הבא בטומאה, לא יאכלו ממנו זבים וזבות, נדות ויולדות? ההיא דלא אכלן¹¹ כי
לא טבילן, כי תניא ההיא דשוחטין וזורקין עליה, דהא טבלה. אי הכי, משמיני
דיליה הוא דחזיא.¹² משמיני לא חזיא, קסבר טבול יום דזב כזב דמי [והיא
טבולת יום ארוך עד מ"א לזכר ופ"א לנקבה, שטמ"ק. ומשמעות הדבר שדין
טבול יום כדין הטמא בטומאה המקורית, ולכן דינה כיולדת לפני טבילתה,

-
5. ואיך שוחטין וזורקין עליה.
 6. פרש"י: ומוקים הא מתניתא ביולדת תאומים היום אחד ושני למחר, דמי דשני הוי מ"א לראשון.
 7. ומונים גם לו ימי טוהר.
 8. שהרי היא נמצאת ביום הארבעים ללידתו של השני, ולא תוכל להביא קרבנות עד יום מ"א, ונמצא שהיא מחוסרת כיפורים.
 9. הברייתא הנ"ל.
 10. שבו מותרת יולדת לאכול.
 11. כך תיקן השטמ"ק. ולפנינו: אכלי.
 12. שהרי יולדת טמאה שבעה ימים, ואחר כך טובלת וטהורה.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

שאסורה באכילת הקרבן]. אי הכי, ביום מ' נמי לא חזיא? לאיי, ביום מ' חזיא, קסבר מחוסר כפורים דזב לאו כזב דמי.¹³

הגמרא המשיכה והעלתה אפשרות לבאר את דברי התוספתא באופן שלישי, למ"ד שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי ואסור באכילה בפסח הבא בטומאה: ולרבא דאמר: מחוסר כפורים דזב כזב דמי, הא מתנייתא היכי מתרץ לה? אמר רב אשי, רבא מתרץ לה: **ביום מ' ליצירת זכר¹⁴ וביום שמונים ליצירת נקבה**, ור' ישמעאל היא, דאמר: לזכר מ' ואחד, לנקבה שמונים ואחד.¹⁵ סוף סוף תיפוק לי דטמאה היא משום נדה.¹⁶ בלידה יבישתא. אי הכי, מאי למימרא? מהו דתימא: אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, קמ"ל דאפשר לפתיחת הקבר בלא דם.

הרי מבואר שרבא סבור דמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ומשמעות הדבר היא שמחוסר כיפורים אינו אוכל בפסח הבא בטומאה. נמצא שנידוננו תלוי במחלוקת בין ההבנות השונות בגמרא.

צדדים להסברים השונים

לכאורה יש דוחק בהסבר הראשון, שכן בתוספתא לא נאמר שמדובר במקרה הנדיר של לידת תאומים בשני ימים שונים. ולכאורה העיקר חסר מן הספר.

והנה, יש מקום לנסות לפרש את דברי התוספתא לפי ההקשר שלהם במקורם בתוספתא דפסחים הנ"ל:

מצורע מוסגר, שוחטין עליו בשביעי; מוחלט, שוחטין עליו בשמיני. יולדת, שוחטין עליה יום ארבעים לזכר, ויום שמונים לנקבה. וכולן שנטמאו, בין לפני

13. ולכן אע"פ שלא הושלמה טהרתו, מכל מקום נחלשה טומאתו ואין דינו כזב, ולכן גם היולדת דיין אין דינה כיוולדת לפני טבילתה, ואין לה מניעה מלאכול בקרבן.

14. דהיינו, ארבעים יום אחרי תחילת ההריון.

15. מגדירים את העובר כוולד המטמא את אמו בטומאת יולדת.

16. שהרי יצא דם בלידה.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

זריקת דמים בין לאחר זריקת דמים, הרי הן כמפקח הגל, וצריכין לעשות פסח שני.

מדברי התוספתא בשלמותם נראה לכאורה שלא כהסבר השני בגמרא, המעמיד את הדברים בפסח הבא בטומאה, שהרי נאמר בתוספתא בפורש שאין שוחטים על מצורע מוחלט אלא בשמיני ולא בשביעי, ואע"פ שטומאתו בלילה שבין השביעי לשמיני אינה אלא טומאת מחוסר כיפורים ולמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב יוכל לאכול בפסח. ועוד קשה מאזכור פסח שני, שהרי קיי"ל דאין תשלומין לפסח הבא בטומאה (פסחים פ, א). גם שאר ההלכות בפרק עוסקות בפסח הבא בטהרה, ואין בהן רמז לכך שבהלכה שלנו מדובר במציאות מיוחדת של פסח הבא בטומאה.

האור שמח (הלי' ביאת המקדש ב, יא) כתב לדחות את הטענה הראשונה, דשאני מצורע דחמיר טפי משאר מחוסרי כיפורים. ובכך ביאר מה שכתב הרמב"ם שם שמצורע אינו משלח קרבנותיו. ואולם יש להבין מה המקור לחילוק האור שמח בין מצורע לשאר טמאים, אחר שבגמרא שציין לא הובדל ביניהם, וגם הרמב"ם לא חילק ביניהן באופן ברור, וצ"ע. וייתכן שיש לדחות ראיה זו באופן אחר: ייתכן שהתוספתא סברה שאין שוחטים וזורקים על מחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום, ושטבול יום דזב כזב דמי ולא הותר בפסח הבא בטומאה, וזו הסיבה שאין שוחטים על מצורע מוחלט בשביעי שלו – שהוא עדיין טבול יום בזמן השחיטה. ועכ"פ, כאמור, אֶזְכּוֹר פסח שני מוכיח שמדובר על פסח הבא בטהרה, וכך נראה גם משאר ההלכות בפרק זה.

עם זאת, לכאורה נראה שיש דוחק בלשון התוספתא גם לפי ההסבר השלישי, הסברו של רבא, שמדובר על אישה שילדה ביום הארבעים להריונה, שאם כן התנא היה צריך לומר: 'יולדת ביום מ', שוחטין וזורקין עליה'. ועוד קשה הלשון 'שוחטין וזורקין', שבכל מקום מתייחסת לטמא שיטהר בערב ולא למי שטהור מעיקרא. ועוד קשה, שאם חידוש התוספתא הוא שהאשה טהורה, לא מובן מה עניינו אצל מסכת פסחים. וכי צריך התנא לשנות את כל הלכות טומאה וטהרה בבואו ללמד דיני פסח? והרי אין זה חידוש הנוגע רק למחוסר כיפורים שבא

לאכול בקדשים, אלא לכל יולדת ביום ארבעים.¹⁷ ועוד קשה שהתוספתא סותמת כר' ישמעאל הסבור שבהריון של נקיבה עד שמונים יום אין הולד מטמא, ומתעלמת מדעת חכמים (שהלכה כמותם) שדין נקיבה כדין זכר (נידה ל, א). ויש להעיר עוד כי בסמוך ליולדת נשנה דינו של מצורע, ומכך שבמצורע הימים' המדוברים הם ימי הטומאה, משמע קצת שכן הוא ביולדת. וצ"ע.

נראה שאין לפשוט מהתוספתא את המחלוקת

מכל מקום, גם אם הייתה התוספתא מוכרעת לאחד מן הצדדים, לא היה הדבר יכול להכריע בספק הגמרא, דאין איתנו יודע אם הברייתא בכריתות היא התוספתא או שמדובר על ברייתא אחרת, ובכל אופן אין בידינו אפשרות להכריע במחלוקת אמוראים על סמך זה. וברור שאם היה ניתן לפשוט את דיון הגמרא על פי דברי התוספתא, לא היתה הגמרא מניחה ידה מלעשות כן. ובכגון דא אמורים דברי הרב אלתר הילביץ (קובץ סיני ק עמי' שלו): 'בכלל, קשה לקבוע אם התלמודים השתמשו בקובץ התוספתא שבידינו'. ואף שחלק מהקשיים הנ"ל אינם מתורצים בזה, נראה שאין בהם כדי להכריע במה שהגמרא עצמה לא הכריעה בו.

17. שו"ר שכבר התקשה בזה הגרי"ש אלישיב (הערותיו כריתות י, א ד"ה רבא מתרץ), ותירץ (הסוגריים במקור): 'ויש לומר דהנה תנן בפרק י"ח דאהלות (משנה ד', וכ"ה בפסחים צ"ב) דטומאת בית הפרס לא העמידו דבריהם במקום קרבן פסח, אבל העמידו דבריהם לגבי תרומה. ואפשר דהוא הדין בעניינינו מדרבנן חיישינן לפתיחת הקבר ומטמאים אותה מספק (ובאמת קיי"ל כן להלכה), ורק לגבי קרבן פסח התירו כמו שהתירו בבית הפרס'. והנה, לשון הגמרא היא: 'מהו דתימא: אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, קמ"ל דאפשר לפתיחת הקבר בלא דם', ולכאורה מפשטות הלשון נראה שההוה אמינא שהתוספתא באה לשלול היא שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, בעוד שלפי הבנת הגרי"ש יוצא שמדאורייתא בכל מקרה אין צורך לחשוש לכך, ובהכרח היסוד לכך הוא שאליבא דאמת אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, והחשש לפתיחת הקבר הוא רק מדרבנן. וזאת מלבד מה שלא מצאנו בגמרא ובראשונים מקור לעצם החילוק בין פסח לעניינים אחרים לעניין חשש לפתיחת הקבר. בשולי הדברים, יש להעיר שקושי זה שייך גם להסבר הראשון, אך שם ניתן ליישב שמכיוון שהדיון הוא על התאריך המדויק שבו מסתיימת הטומאה, ולא על עצם הטומאה, יש לדברים יותר שייכות לפסח דווקא.

עוד יש להעיר כי גם אם היה ניתן לפשוט את מחלוקת האמוראים בכריתות על פי התוספתא, סוף סוף אם הפשיטה היא כפירוש רבא¹⁸ (הפירוש השלישי) או כפירוש רב חסדא (הפירוש הראשון), אין בכך כדי ללמד מה דינו של מחוסר כיפורים, שכן לפיהם התוספתא לא נחתה כלל ללמד מה דינו, ורק לפירוש השני, מחוסר כיפורים הוא אכן נושא ההלכה. ואם כן, גם אם פירוש התוספתא כדעה זה אינו נכון, סו"ס אין בה שלילה של ההנחה שבפירוש זה – שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי.

סיכום העולה מהסוגיה בכריתות

הגמרא בכריתות ציינה את קיומה של מחלוקת בדינו של מחוסר כיפורים, אך לא הכריעה בה, לא מפורש וגם לא מכללא. ורק נמצאנו למדים שרבא סבור מחוסר כיפורים דזב כזב דמי.

ב. סוגיית הגמרא בזבחים

הגמרא בזבחים מטה להבנה שלכו"ע מחוסר כיפורים דזב כזב דמי אך אין בדבר הפרע

בגמרא (זבחים יז, א-ב) נאמר שרבה סבור שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי,¹⁹ ולאחר מכן הובאה מחלוקת תנאים בשאלה האם שריפת פרה אדומה כשרה במחוסר כיפורים:

18. כך משמע מדברי השאילתות (ויקרא ס"י פה). ואולם ייתכן שפסיקתו שם אמורה רק על פתיחת הקבר ללא דם.

19. לשון הגמרא: 'אמר רבה: למה לי דכתב רחמנא [=לפסול עבודה שעבדו:] טמא, וטבול יום, ומחוסר כפורים? צריכי, דאי כתב רחמנא טמא שכן מטמא, בטבול יום – מחוסר כפורים לא אתי מיניה שכן פסול בתרומה, במחוסר כפורים – טבול יום לא אתי מיניה שכן מחוסר מעשה. מחדא לא אתי, תיתי חדא מתרתי. בהי לא לכתוב רחמנא? לא לכתוב במחוסר כפורים ותיתי מהנד – מה להנד שכן פסולים בתרומה. אלא לא לכתוב רחמנא בטבול יום ותיתי מהנד, דמאי פרכת? מה להנד שכן מחוסרים מעשה? סוף סוף קלישא לה טומאתן. קסבר: מחוסר כפורים דזב כזב דמי. ומחוסר כפורים דזב כזב דמי תנאי היא' וכו'.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

ומחוסר כפורים דזב כזב דמי תנאי היא, דתניא: שרפה אונן ומחוסר כפורים – כשרה; יוסף הבבלי אומר: אונן – כשרה, מחוסר כפורים – פסולה. מאי לאו בהא קמיפלגי, מר סבר: מחוסר כפורים דזב כזב דמי, ומר סבר: לאו כזב דמי? לא, דכולי עלמא כזב דמי, והכא בהא קמיפלגי, דכתיב: 'והזה הטהור', מכלל שהוא טמא, לימד על טבול יום שכשר בפרה. מר סבר: טומאה דכל התורה כולה, ומר סבר: טומאה דהך פרשה, הלכך אונן וטבול יום דטמא שרץ דקילי – אתו בקל וחומר מטבול יום דמת, אבל מחוסר כפורים דזב דחמיר, שכן טומאה יוצאה עליו מגופו – לא.

הגמרא הציעה לתלות מחלוקת זו בשאלה האם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, אך העלתה אפשרות נוספת לביאור המחלוקת: לכ"ע מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ונחלקו האם טומאה זו מעכבת בשריפת הפרה. והיה מקום ללמוד מסתימת הגמרא שההסבר השני הוא שהתקבל אליבא דאמת, משום שנכתב כסיום הסוגיה.

ואולם, אף שכך מטים הדברים, נראה שאין מזה הוכחה, שכן הגמרא רק דחתה את ההכרח מההסבר הראשון, אך לא דחתה אותו.²⁰ ועכ"פ, יש ללמוד מהגמרא שם שכן דעת רבה, שכן כל הדיון התחיל מכך שרבה קסבר דמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ובזה ביאר רבה מדוע צריך ללמוד שעבודת טבול יום פסולה, ואי אפשר ללמוד ממחוסר כיפורים ומטמא מת. וכעין זה כתב הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז, ללשונות הרמב"ם הל' ביאת המקדש ד, ד-ה ד"ה ולמאי) שאין מדברי הגמרא הכרע בנידוננו:

ואף על גב דדחי תלמודא: לא, דכו"ע כזב דמי, והכא בהא קא מיפלגי וכו' – לתרוצי לרבה דחי הכי, כי היכי דלא תיקום מלתיה כתנאי, ומתריצין אליביה: קא סבר מחוסר כפורים דזב כזב דמי, ופירש"י ז"ל: קא סבר רבה דדרשינן להאי שמעתתא וכו', משמע דסתם תלמודא לא סבר הכי. והיינו דאמרין

20. יעוין עוד ביד מלאכי (כללי התלמוד, כללים נט; עט; קלד-קלז) ובעין זוכר (מערכת ד אות א) שכתבו שישנן בגמרא דחיות שאינן בהכרח מסקנה (יקושטא' בלשונם), אלא דחייבה בעלמא ללא הכרעה בין האפשרות הנדחית לאפשרות המוצעת במקומה. ויעוין עוד ביד מלאכי (שם), כלל שכה) שהתייחס לגמרא דידן.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

בפשיטות: ומחוסר כפורים דזב כזב דמי תנאי היא, דתניא שרפה אונן וכו', משמע דפשיטא להו דהוי פלוגתא.²¹

כעין זה כתב הכס"מ (הלי ביאת המקדש ג, ט) בדעת הרמב"ם: וליישב דברי רבינו י"ל דמשמע בפרק שני דזבחים דאיכא תנא דסבר מחוסר כפורים לאו כזב דמי, ואף על גב דקאמר התם לא דכ"ע כזב דמי והכא בהא קא מיפלגי וכו', האי דחייה בעלמא היא, אבל קושטא דמילתא דפלוגתא היא, וכדמוכח קצת בפרק ג' מינין (נזיר מה, ב).

גרסה בגמרא שלפיה הגמרא מצדדת שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי

והנה, באחד מכתבי היד של הגמרא²² מופיע שינוי נוסח משמעותי מנוסח הגמרות שלנו, וכך נכתב שם:

דכולי עלמא לאו כזב דאמי, ובהאי קא קמיפלגי: 'והזה הטהור על הטמא', טהור מכלל שהוא טמא. דמר סבר טהור מכלל שהוא טמא טומאה דכל התורה כולה, ומר סבר טומאה דהא פרשה, (הולכך)[הילכך] אונן וטמא שרץ דקילי (אתי טבול יום מי ניהו) [נדצ"ל אתו בקל וחומר מטבול יום דמת], אבל מחוסר כפורים שלזב דטומאה יוצאה עליו מגופו, לא.

21. [והמשיך הרדב"ז וכתב דברים נוספים הנוגעים לעניינינו: יוכן נראה מלשון התוספות שכתבו שם וז"ל דוחק הוא לומר דכלהו ההיא דמעילה ודסוטה ורבנן דאבא שאול סברי כמאן דאמר מחוסר כפורים דזב לאו כזב דמי ומשמע דפשיטא להו דאיכא מאן דאית ליה הכי דוחק הוא לומר דכל הני אתיין כמאן דאמר אבל רבנן דאבא שאול לא הוי דוחק אי סבר כמאן דאמר לאו כזב דמי והיינו טעמיה דהרמב"ם ז"ל דפסק הכי דקיי"ל הלכה כרבנן לגבי אבא שאול. ועוד דבנזיר אמרינן דכו"ע מחוסר כפורים דזב לאו כזב דמי וכן אמרו דהוי פלוגתא דאמוראי בריש פרק כל הפסולין דאיתמר אזהרה לאוכל בשר קדש מנין ריש לקיש אמר בכל קדש לא תגע פי מדכתיב עד מלאת ימי טהרה אבל אי מלאו, תגע ואפילו היא מחוסרת כפרה הרי לך דסבר ר"ל מחוסר כפורים דזב לאו כזב דמי ר' יוחנן תני ברדלא אתיא טומאתו טומאתו מביאת מקדש מה להלן ענש והזהיר אף כאן ענש והזהיר דס"ל לר' יוחנן מחוסר כפורים דזב כזב דמי ופסק הרב כריש לקיש משום דתניא כותיה דר"ל כדאיתא התם].

22. כ"י קולומביה.

גרסה זו נזכרה באופן מפתיע בדברי הגבורת ארי (יומא ג, ב ד"ה תוס'). ואולם במקום אחר (יומא מג, ב ד"ה לימד) גרס גם הגבורת ארי כמו הספרים שלפנינו). בשאר כתבי היד²³ ובדפוס ונציה הגרסה היא כלפנינו, וכך גם בדברי רש"י ותוס' בזבחים, וכדהלן בסמוך, ובדברי הרדב"ז והכס"מ הנ"ל.

נראה שביאור הגמרא לפי גרסה זו הוא שלכ"ע אין דין מחוסר כיפורים כטומאת זב, אלא שעכ"פ דינו כטמא בנוגע לקדשים, ונחלקו התנאים האם בכלל קדשים אלו גם הזאת מי חטאת. ומבואר בגמרא שנקודת המחלוקת היא בשאלה האם מחוסר כיפורים כלול ב'טמא' שנזכר בדרשה המדברת על הזאת מי חטאת, ונושאה הוא טומאת מת. ונקודת מחלוקת זו מובנת היטב גם אם נאמר שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי.

ואולם, גרסה זו סובלת מקושי גדול, שכן לפיה ייתכן שאף למ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, כלומר אין בו חומרה של זב, מכל מקום יש בו חומרה של טומאה היוצאת מן הגוף, וזה אינו מרווח כל כך, ואף נסתר מהאמור בכריתות י' שהגדרת הטומאה כיוצאת מן הגוף היא נקודת המחלוקת בין מ"ד כזב דמי למ"ד לאו כזב דמי. ואף שהגמרא בכריתות עסקה בפסח הבא בטומאה והגמרא בזבחים עסקה בפרה, אין בחילוק זה כדי ליישב ברווח את הסתירה ביניהן, שקיימת לפי גרסה זו. והדברים מטים אפוא לגרסת שאר כה"י והדפוסים, שלפיה האפשרות המועלית בגמרא היא שכ"ע מודים שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ונחלקו בהבנת הדרשה בלבד.

דברי הר"י שירליאון

והנה, בתוס' רבינו יהודה שירליאון (פסחים צב, א ד"ה ואמר ריו"ח) כתב:
איכא תנאי בפרק ב' דזבחים במחוסר כיפורים של זב אי כזב דמי או לא [...] ובפרק ב' דזבחים אמרינן: כולי עלמא מחוסר כיפורים של זב כזב דמי. ואומר רבי דוודאי היכא דאיכא תרתני, דהוי טבול יום ומחוסר כיפורים, הרי הוא כזב לגמרי, אבל מחוסר כיפורים ואינו טבול יום – אמרינן בזבחים דלאו כזב דמי.

23. מיינכן, וטיקן 118-119, וטיקן 120-121, סנט פטרבורג (עמ' 17 מתוך 19).

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

ודבריו צריכים ביאור, שמתחילה הביא את דברי הגמרא כגרסתנו, שלפיה לכולי עלמא מחוסר כיפורים של זב כזב דמי, אך בהמשך כתב שלפי הגמרא בזבחים, מחוסר כיפורים שאינו טבול יום אינו נידון כזב. ולכאורה אין מקור בגמרא לדברים שכתב בשם רבו, ר"י הזקן. ובגרסה הקודמת של מאמר זה (מעלין בקודש לג עמ' 142 הערה 21) הצעתי שהר"י שירליאון גרס בגמרא בזבחים כגרסה הנ"ל 'לאו כזב דמי', אך בחפזי לא שמתי לב לכך שהדברים נסתרים בעליל ממה שציטט להדיא את הגרסה: 'כזב דמי'.

מחומר הקושי, שמא יש לפרש שמה שכתב הר"י שירליאון בשם רבו ש'אמרינן בזבחים', אין כוונתו לסוגיה בדף י"ז, אלא לסוגיה בזבחים ל"ב, שנאמר בה:

מצורע שחל שמיני שלו להיות בערב הפסח, וראה קרי בו ביום וטבל – אמרו חכמים: אף על פי שאין טבול יום אחר נכנס, זה נכנס; מוטב יבוא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת. ורבי יוחנן אמר: דבר תורה אפילו עשה אין בו, שנאמר: ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלם בבית ה' לפני החצר החדשה, מאי חצר החדשה? אמר ר' יוחנן: שחידשו בה דברים (הרבה), ואמרו: טבול יום אל יכנס למחנה לוי.

בדברי הגמרא הללו מבואר שמצורע ביום השמיני לטהרתו רשאי להיכנס למחנה לווי, ואין דנים בו אלא משום טומאת קרי שנטמא. והבין ר"י הזקן שכניסתו למחנה לווי מהווה הכרעה שאינו כזב. ולקמן יתבאר שבגמרא בנוזר יש מקור לכך שכניסת מחוסר כיפורים למחנה לווי תלויה בשאלה אם מחוסר כיפורים דזב דזב דמי או לא, ועליה נסמך ר"י הזקן.

דא עקא, לכאורה אין אפשרות להעמיד את דברי הגמרא בזבחים י"ז במחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום, שהרי הנושא בדברי הגמרא שם הוא עשיית צריכותא לדרשות שפוסלות בדיעבד עבודה של כהן טמא, ולהסביר מדוע נדרשו דרשות גם לטבול יום וגם למחוסר כיפורים, ואי נימא שמחוסר כיפורים זה הוא גם טבול יום, אין שום טעם להצריך עבורו דרשה מיוחדת, ואין בו שום עדיפות על סתם טבול יום. ומלבד זאת, מבואר בגמרא בזבחים י"ז שמחוסר

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

כיפורים שדובר עליו, הוא כזה שמותר בתרומה, וזו הסיבה שאין ללמוד מטבול יום למחוסר כיפורים. וצ"ע.

מלבד זאת, יש קושי בהבנה שר"י הזקן מדבר על הגמרא בזבחים ל"ב: ראשית, לא ברור מדוע מציין לגמרא בדף ל"ב ולא לגמרא עליה הוא מדבר, שזו הגמרא בפסחים, שהיא מקבילה לגמרא בזבחים שם. שנית, לא ברור מדוע לא כתוב: 'בפ"ג דזבחים'. שלישית, מפשטות הלשון: 'אמרינן בזבחים לאו כזב דמי' נראה שיש בגמרא אמירה יותר ברורה, ואילו לפי המתבאר כאן, יוצא שהוא הסיק זאת מדין אחר שנאמר בגמרא בדף ל"ב. ושמה נפלה ט"ס כלשהי בדבריו. וצ"ע.

סיכום העולה מהסוגיה בזבחים

בסוגיה בזבחים י"ז נאמר שרבה סבור שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ולכן אין ללמוד ממנו ומטמא שעבודתם במקדש פסולה לכך שגם עבודת טבול יום פסולה. הגמרא ממשיכה ומציעה לתלות את שאלת מעמדו של מחוסר כיפורים במחלוקת תנאים, שנחלקו אם הזיית מי חטאת על ידי מחוסר כיפורים כשרה או פסולה, ולאחר מכן מעלה הגמרא הבנה שלפיה כל התנאים הסכימו שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, אלא שנחלקו מחלוקת מקומית בהבנת הילפותא המכשירה טבול יום לפרה. מסקנת הגמרא מטה אפוא להבנה שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי.

לעומת כל זאת, באחד מכתבי היד של הגמרא מופיעה גרסה שלפיה מסקנת הגמרא היא שלכל התנאים מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, אך גרסה זו קשה ויחידאית.

בדברי הר"י שירליאון נכתב בשם רבו ר"י הזקן שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, אך מחוסר כיפורים שאינו טבול יום (דהיינו מחוסר כיפורים ביום השמיני לטהרתו, או יולדת לאחר מלאת ימי טהרה) לאו כזב דמי. לפי המתבאר, ייתכן שהרישא של דבריו מבוססת על דברי הגמרא בזבחים י"ז, והחילוק בין מחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום למחוסר כיפורים שכבר העריב שמשו מבוסס על

רצה

דברי הגמרא בזבחים ל"ב. אולם קשה להבין כך את הגמרא בדף י"ז, וגם לא ברור שאכן כוונתו לבסס את הסיפא של דבריו על הגמרא בדף ל"ב. וצ"ע.

ג. מחלוקת אם ללמוד הגמרא בזבחים לנידונים נוספים

שיטת רש"י בהבנת השלכות הדיון אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי

והנה, כתב רש"י (זבחים יז, ב ד"ה מחוסר):

מחוסר כיפורים דזב כזב – הוא הדין מצורע, אלא חד מינייהו נקט. מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, לענין קדשים, שלא הותר אצלו, הוה ליה כאילו לא טבל, ואם אכלו²⁴ חייב כרת, או אם נגע בהו טמאן למנות בהן ראשון ושני.

נראה שרש"י הבין שיש בדברי הגמרא הגדרה כללית של מעמדו של מחוסר כיפורים. ואכן, מהלשון 'מחוסר כיפורים דזב כזב דמי', וכן מהקישור בין פסול עבודתו בדיעבד ובין הזיית מי חטאת, משמע שמדובר על הגדרתו של מחוסר כיפורים דזב כזב ביחס למכלול ענייני הקדשים, וכלשונו: 'לענין קדשים, שלא הותר אצלו, הוה ליה כאילו לא טבל', ולא רק על דין מסוים הנוגע אליו. שהרי ברור שמחוסר כיפורים דזב לא נידון 'כזב' ממש, שהרי אינו מטמא חולין ותרומה וכו'. ונראה שרש"י הבין שהגדרתו 'כזב', פירושה **שבנוגע לקדשים הוא נידון כזב**, ואילו למ"ד שאינו כזב יש הבדל בינו ובין זב גמור גם בנוגע לקדשים, ואין הוא נידון כזב. ולכן הבין רש"י שהדברים נוגעים גם לחיוב כרת לאוכל קדשים, ולמניין ראשון ושני – השייכים בזב שנגע בקדשים. וכן ביאר בדעת רש"י בספר בד קודש (ח"א סי' מז).²⁵

24. נדצ"ל: 'אכלן', וכן גרסו התוס' בדברי רש"י.

25. מיהו צ"ע מדוע לא התייחס רש"י להצטרפות מחוסר כיפורים לפסח הבא בטומאה, שזכרה בגמרא בכריתות להדיא כתלויה בנידון זה. וכן צ"ע מדוע לא התייחס לכניסה למחנה לויה, שזכרה גם היא בגמרא (נזיר מה, א) כתלויה בנידון זה, ולפי המתבאר לקמן, הגמרא בנייר היא המקור לשיטת רש"י. ואולי יש ליישב דאטו רש"י כרוכלא ליחשב וליזיל את כל ההשלכות, ועדיין אין הדברים מרווחים.

שיטת התוס' בזבחים בהבנת הדיון על מחוסר כיפורים דזב

בתוס' (זבחים שם ד"ה קסבר) האריכו להשיג על דברי רש"י, ודבריהם מתחלקים לשתי קושיות עיקריות: (א) על מה שכתב רש"י דנפקא מינה לעניין **קדשים**, הקשו התוס' ממקורות רבים שבהם מפורש שמחוסר כיפורים שנכנס למקדש חייב (כלים א, ח; נזיר מה, א; מכות ח, ב; מנחות כז, ב), ואיתקש קודש למקדש, ודוחק לומר שכל המקורות הללו שנויים במחלוקת ולהעמידם כמ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב דמי. אמנם העירו תוס' שניתן ליישב לפי הדעה הסבורה שקודש הוקש למקדש רק לעניין לאו ולא לעניין כרת, ולפי זה ייתכן שבמקדש יש כרת, אך בקודש לא. ויעוין עוד בשיעורי הגרמ"ד סולובייצ'יק (זבחים יז, ב על תד"ה קסבר) שהאריך בבירור יחסי קודש ומקדש וביישוב שיטת רש"י על פי זה.

(ב) על מה שכתב רש"י דנפקא מינה לעניין **מניין ראשון ושני לטומאה**, הקשו התוס' מכך שטבול יום אינו עושה ראשון ושני, אלא רק פוסל את הקודש (מעילה ח, ב), וק"ו למחוסר כיפורים שלא יעשה ראשון ושני. ובגמרא (מעילה שם) אף הוזכר להדיא מחוסר כיפורים כמי שרק פוסל קודש, אך אינו מטמא לא חולין ולא קודש. וכן נאמר במקום נוסף (סוטה כט, ב) שמחוסר כיפורים מותר בתרומה ופוסל את הקודש, וגם כאן דוחק לומר שכל המקורות הללו שנויים במחלוקת, ולהעמידם כמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי.

מכוח זאת, פירשו התוס' שהמחלוקת בהגדרת מחוסר כיפורים אינה משליכה על הדינים השונים שכתב רש"י, אלא שתי השלכות בלבד לה: ומפרש הרב ר' חיים דנפקא מינה לענין פסח הבא בטומאה, דתנן לא יאכלו ממנו זבין וזבות, דלמ"ד מחוסר כפורים דזב כזב דמי אין שוחטין וזורקין עליו, דלא אישתראי בצבור אלא טמא מת, והוא הדין טמא שרץ דאין טומאה יוצאה מגופו

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

בק"ו ממות, כדאיתא לקמן (כב, ב), ומ"ד לאו כזב דמי שוחטין, והכי מוכח בהדיא בפרק שני דכריתות.²⁶ ועוד, דנפקא מינה לענין טומאה דחוייה בצבור.²⁷

26. יעוין בתוס' (נזיר מד, ב ד"ה אלמא) שכתבו כתוס' שלנו אך לא הזכירו כלל שמדובר על פסח הבא בטומאה, וצ"ע. גם בתוס' דידן קשה הלשון 'שוחטין וזורקין', שמשמעה בכל מקום שאין מניעה לשחוט על הטמא ובערב יטהר, ואילו כאן אין זה הנושא, שהרי מדובר על אכילת הפסח בטומאה. ואדרבה, בכריתות נאמר להדיא שלמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, הסיבה שמכחים ליום מ', היא שטבול יום דזב כזב דמי, ואעפ"כ ביום מ' עצמו שוחטין עליה בעודה טבולת יום, ומוכח שאין השחיטה תלויה בשאלה אם הוא כזב או לא. ונראה שלקושי זה התכוון המרכבת המשנה שכתב (הל' ביאת המקדש ג, ט): 'ונדחקו שם התוס', דלאו כזב דמי לענין שוחטין וזורקין'.

ובאמת הצאן קדשים (זבחים שם ד"ה בא"ד לענין) הגיה וכתב שצריך לגרוס: 'דלמ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב דמי גם מחוסרי כיפורים לא יאכלו ממנו וכו' ומ"ד לאו כזב דמי יאכלו ממנו'. ואולם בתוס' אין הגרסה כן, ובנזיר רחוק עוד יותר להגיה אחר שכל ענין הטומאה נשמת שם. גם בדפוס ונציה הגרסה היא כלפנינו. וצ"ע.

27. בתוס' בנזיר הנ"ל ליתא לתיבות אלו, שחוזרות לכאורה על מה שכבר נאמר ולא מובן ענינו, ואולי יש קשר בין קושי זה לקושי שבהערה הקודמת, וצ"ע. מכל מקום, בברכת הזבח (זבחים שם ד"ה תד"ה קסבר) פירש שכאן חידשו תוס' דלמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב, אפילו רוב מחוסרי כיפורים דוחה את הטומאה, ואין החידוש מסתכם בהצטרפות לפסח הבא בטומאת מת, ונראים דבריו (ובדבריו מבואר שלמ"ד טומאה הותרה בצבור, הותרה אפילו טומאת זיבה, וזה תמוה לכאורה, וצ"ע. ויעוין בחידושי ר' אריה לייב מאלין (ב, ט ד"ה בעיקר), ויעוין עוד בשיעורי הגרמ"ד סולובייצ'יק (זבחים יז, ב עמ' שכה ד"ה וע"ע ביד), שהקשה קושיה דומה על היד רמה שכתב שטומאת זיבה הותרה. ובעיקר דברי היד רמה, יעוין לעיל, עמ' שצד). וכן מוכח מגרסת השטמ"ק (אות יז) בדברי התוס' הללו, אך לא ברור שמדובר בגרסה ולא בפירוש עצמאי של בעל השטמ"ק, יעו"ש.

ובברכת הזבח פירש באופן נוסף שנפק"מ לצורך בציץ, אך פירוש זה קשה לכאורה בלשון תוס', שהרי למ"ד כזב דמי לא נראה שטומאה זו תותר, דלא הותרה טומאת זיבה בצבור ולא יעזור לכך הציץ. ויעוין גם בצאן קדשים (זבחים שם ד"ה בא"ד ועוד דנפקא) שנדחק לכאורה והעמיד דברי תוס' באוקימתא של מחצה טמאים ומחצה טהורים ואחד מחוסר כיפורים (וכמדומה שגם הוא הרגיש בדוחק, ולכן סיים וכתב: 'ואקוה שכוונתי לדעת התוס''). ויעוין עוד בספר דם זבחים על מסכת זבחים יז, ב על תד"ה קסבר, שהעיר על דברי הציץ מכיוון אחר, שטומאת זב אינה נדחת בצבור וממילא אינה מועילה לטמאי המתים להיחשב רוב). והפנים מאירות (זבחים שם

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

מפורש בדבריהם שיש רק שתי נפק"מ לדיון בגדרו של מחוסר כיפורים, ושתייהן בתחום דחיית הטומאה בציבור.²⁸ כעין דברי התוס' כתבו גם הר"י שירליאון בתוספותיו (פסחים צב, א ד"ה ואמר ר' יוחנן) והרא"ש בתוספותיו (יבמות ז, ב ד"ה ר' יוחנן).

יישוב השפת אמת לקושיית התוס' מהמשנה בכלים, וקושי עליו מדברי התוספתא

והנה, לשון המשנה בכלים שממנו הקשו התוס' היא: 'עזרת ישראל מקודשת ממנה, שאין מחוסר כפורים נכנס לשם, וחייבין עליה חטאת'. לפי זה, כתב השפת אמת (זבחים יז, ב ד"ה בתוס' ד"ה קסבר; כולל המוסגר) להשיב על דברי התוס':

ראיה זו תמוה בעיני, דפירוש המשנה הוא דשני חומרות יש בעזרה: דמחוסר כפורים אסור לכנוס, ויש חיוב חטאת בכניסת טמאים. אבל לעולם אפשר

ד"ה בא"ד ועוד נפקא נדחק לפרש שכוונת תוס' למחוסר כיפורים שלא עשה פסח בזמן שנעשה בטומאה, ונפק"מ אם עושה פסח שני, ולכאורה גם זו אוקימתא מחודשת. והחק נתן (זבחים שם ד"ה בא"ד ועוד דני"מ) פירש שלמ"ד מחוסר כיפורים לאו כזב דמי צריך לחזור אחריו ולהעדיפו על טמא מת, גם זה מחודש לכאורה בדברי התוס', וזו גם מציאות רחוקה. כללו של דבר, נראים דברי ברכת הזבח בפירושו הראשון. ויעוין עוד בחידושי ר' אריה לייב מאלין (שם) שדן בזה.

אחר הדברים האלה, נמצאה מקבילה לדברי התוס' בתוס' הרא"ש (יבמות ז, ב), ומדבריו עולה הסבר שונה מכל הסברי האחרונים: 'אלא האי דזבחים לענין אכילת פסח, ולענין כהן המשמש בעבודת צבור, וההיא דנוזיר לענין ביאת מקדש', וצ"ע אם לאור דבריו יש להבין כך גם בדברי התוס' דידן, ויותר נראה שהתוס' לחוד ותוס' הרא"ש לחוד.

28. בטהרת הקדש (זבחים יז, ב ד"ה בא"ד ומפרש; מד ע"ב בדפי הספר) נקט שההבנה שנפק"מ לענין טומאה דחוייה בציבור, היא הבנה חלופית להבנה הראשונה, ולפיה מחוסר כיפורים רשאי לאכול מפסח הבא בטומאה אף למ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב דמי. אך לכאורה דוחק לומר כן, ומלשון התוס' וגם מהעניין לא נראה שההבנה הראשונה נדחית. וכבר העיר על דבריו רע"א בגיליון ספר טהרת הקדש שהיה בידו, והערתו נדפסה בשו"ת רע"א מהד' מכוון המאור (ח"ה סי' מה; עמ' רב-רג במספור העמודים שבתחתית הדף, ועמ' פח-פט במספור שבראש הדף).

רצט

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

דמחוסר כפורים אינו בכרת וחטאת [כמו שפ"י הרע"ב שם. גם הראב"ד שהשיג על הרמב"ם לא השיג עליו ממשנה זו, די"ל הפירוש כנ"ל].

ובאמת התוסי' גרסו: 'עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם **וחייב חטאת'**, ולפי גרסה זו אכן חייבים לומר שמחוסר הכיפורים הוא זה שחייב חטאת. אך לפנינו הגרסה היא: '**וחייבין עליה חטאת'**, וכן גרסו הרמב"ם והר"ש והרא"ש בפירושיהם למשנה²⁹, וכן הגרסה במשנה כ"י קאופמן. ומוכח שכוונת המשנה לכלל הטמאים. ואע"פ שיותר מסתבר שלא לחלק בין הטמאים, מכל מקום כבר אין הכרח בקושיה. וכבר קדמו בזה הכפתור ופרח (פ"י ד"ה מסכת כלים), שכתב ליישב כן את השגת הראב"ד (ה' ביאת המקדש ג, ט) על הרמב"ם שפטר מחוסר כיפורים שנכנס לעזרה³⁰, ועמדו על כך גם המרכבת המשנה (חעלמא; ה' ביאת המקדש ג, ט), המשמרות כהונה (זבחים שם על תד"ה קסבר), הרש"ש (זבחים שם ד"ה קסבר) והלבוש מרדכי (אפשטיין; זבחים ד, ב).

29. כן גרסו גם בה"ג (סי' עה), רב נסים גאון (ברכות ב, א ד"ה ותניא [בחלק מהמהדורות לא נדפס במקומו אלא בדף סמוך]; עירובין קד, ב ד"ה ר' עקיבא), תוסי' (קידושין נב, ב ד"ה וכל), ר"ת (ספר הישר, חלק התשובות סי' כ), היראים (סי' רעז ד"ה הנכנס למקדש), הריטב"א (יומא ל, א ד"ה אדם) והכפתור ופרח דלהלן בסמוך. ויעוין בסמ"ג (עשה קסד ד"ה נחזור) שגם מדבריו מוכח שחייב החטאת לא מוסב על מחוסר כיפורים. לגרסת התוסי' לא מצאתי חבר, וגם בכל הספרים שלפנינו הגרסה היא 'וחייבין'. וכן הגרסה במשנה כ"י קאופמן. וכן הוא בגיליון כ"י פרמה של המשנה; ובגוף כה"י נשמטה בבא זו, כנראה מחמת טעות הדומות.

30. והכפתור ופרח הביא ראיה לכך שאיסור מחוסר כיפורים בעזרה אינו מן התורה, שהרי כך נאמר במשנה: 'עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבין עליה חטאת, עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת, עזרת הכהנים מקודשת ממנה שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה לתנופה'. ואיסור טבול יום בעזרת נשים אינו מן התורה, וכן איסור כניסת ישראל לעזרת כהנים. ולפי זה כתב הכפתור ופרח: 'מדקתני להא מציעתא בין מעלות דרבנן, שמע מינה הא נמי מעלה דרבנן היא'. אך לכאורה נראה שאין הכרח בדבריו. ואדרבה, לפי המתבאר לקמן שמ"ד טבול יום דזב לאו כזב דמי לומד את איסורו בעזרה מפסוק (וכן את איסורו של מחוסר כיפורים בעזרה), יקשה על דבריו, דמוכח שאיסור זה הוא מן התורה.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

דא עקא, במקבילה בתוספתא (כלים א, י) מבואר שגם חיוב הכרת על כניסה לעזרה מתייחס למחוסרי כיפורים, ודלא כתירוץ השפת אמת וסיעתו.³¹ וכך נאמר שם:

כל הטמאים שנכנסו משער ניקנור ולפנים, **אפילו הן מחוסרי כפרה – הרי אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת**, ואין צריך לומר טבולי יום ושאר כל הטמאין שנכנסו לפנים ממחיצותיהן, הרי אלו באזהרה. נכנסין לקודש, הרי אלו חייבים מיתה. ר' יהודה אומר: על פני הקדש במיתה, ושאר כל הבית באזהרה.

שוב ראיתי שכבר עמדו על כך החכם צבי (סי' קסב) והגרמ"ד סולובייצ'יק בשיעוריו (זבחים יז, ב ד"ה והנה), וביארו בזה מדוע הראב"ד בהשגתו על הרמב"ם (הלי' ביאת המקדש ג, ט) העדיף להסתמך בעניין זה על התוספתא ולא על המשנה, דהדבר אינו מפורש לגמרי במשנה אך בתוספתא הוא מפורש, וכפי שנתבאר. מלבד זאת, עדיין נותר ליישב את המקורות האחרים שזכרו בקושיית התוס' הראשונה, ואין בדברי השפת אמת כדי ליישבם. ויעוין בכך עוד לקמן.

יישוב קושיית תוס' השנייה: לעניין עשיית ראשון ושני בקדשים יש מחלוקת תנאים מפורשת

קושיית תוס' השנייה הייתה: 'ודוחק לומר דכולהו – ההיא דמעילה, ודסוטה, ורבנן דאבא שאול – סברי כמ"ד מחוסר כפורים דזב לאו כזב דמי, ולכאורה דבריהם אינם מובנים, שהרי כמבואר בדבריהם, אבא שאול סבור אחרת מרבנן שחלקו עליו (מעילה ח, א-ב), ומה הקושי בכך שתהא מחלוקת תנאים בזה? ואולי היה קשה לתוס' שהמחלוקת כבר מוכרעת בתנאים, דיחיד ורבים הלכה כרבים, ולפי זה לא היה לאמוראים לחלוק בזה, אך לכאורה גם זה אינו מובן, שהרי מצינו במקומות רבים מספור שהגמרא פסקה כדעת יחיד משיקולים שונים ומגוונים. ונראה שהיסוד לקושיית התוס' הוא שבגמרא (שם, ב) מבואר שאף אבא שאול לא החמיר אלא מדרבנן: 'לאבא שאול, **מעלה עשו** בקדשים, שוינהו **רבנן** לטבול יום כראשון'. דא עקא, מלשון התוס' שהזכירו רק את רבנן דאבא שאול, משמע שלא שעל כך התבססו בקושייתם, וצ"ע. ומכל

31. דברי התוספתא צוטטו בפירוש רב נסים גאון (ברכות שם; עירובין שם), בראב"ד (הלי' ביאת המקדש ג, ט) ובמאירי (יבמות ז, ב ד"ה מצורע; סנהדרין פג, ב ד"ה טמא).

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

מקום, בסוגיה מקבילה (סוטה כט, א) נראה שאבא שאול החמיר מדאורייתא, וכבר עמדו על כך התוס' (מעילה שם ד"ה לאבא), יעו"ש.

בשולי הדברים יצוין כי בהערות הגר"ש אלישיב (מעילה שם ד"ה וקיי"ל) נכתב:

וקיי"ל כחכמים דטבול יום פוסל את הקדשים. מיהו אינו מטמא למנות בהם ראשון ושני, וכן פסק הרמב"ם (פ"י אבות הטומאה ה"ג). וצ"ע ממשנה סוף נדה (עא, ב): היושבת על דם טהור, הרי היא כמגע מת לקדשים, והיינו דיולדת שטבלה אחר ז' או י"ד הוה טבולת יום ארוך, ולכו"ע אם נגעה בקדשים דינה כראשון, וכן פסק הרמב"ם (פ"ה משכב ומושב ה"ד). ואמאי מטמאת את הקדשים, הא טבול יום אינו מטמא. וצ"ל דטבולת יום ארוך חמיר טפי, ומועיל גם לטמאות קדשים.

ואם כן, מקום יש בראש לחלק בין טבול יום דעלמא ובין טבולת יום ארוך. ושמא יש בכך כדי ליישב את דברי רש"י באופן נוסף.

קושיית הגר"ז מבריסק על שיטת התוס' ויישובה

בשיעורי הגרמ"ד סולובייצ'יק (זבחים יז, ב עמ' שכג ד"ה והקשה) הביא מה שהקשה אביו הגר"ז על שיטת התוס':³²
והקשה מרן [=הגר"ז] זצ"ל, דבשלמא לרש"י מבואר תירוץ הגמרא, דרק למ"ד לאו כזב אקליש טומאתו, ולמ"ד כזב דמי לא קליש כלל, ועדיין הרי הוא כזב. אבל לתוס', דלא נחלקו בעצם הטומאה, אם כן אמאי קאמר דרק למ"ד לאו כזב אקליש טומאתו, הא בעצם גם למ"ד כזב קליש, וכל מאי דסבירא ליה הוא רק דאכתי חשיב טומאה היוצאה עליו מגופו. וצ"ע.

וקושייתו מבוארת, שהתוס' בניגוד לרש"י נקטו שגם למ"ד כזב דמי, יש עניינים שבהם טומאתו קלה יותר מטומאת זב, והדמיון הוא חלקי ומקומי בלבד, ואם כן יוצא שלכו"ע יש הבדל מהותי בין זב ובין מחוסר כיפורים דזב,

³² אין לדברים מקבילה בחידושי הגר"ז על אתר.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

ועל זה הקשה הגרי"ז מכך שבגמרא נאמר שלמ"ד מחוסר כיפורים דזב ככזב דמי, טומאתו אינה קלושה, שהרי הגמרא (זבחים יז, א) דנה מדוע נצרכה התורה לחזור על פסול העבודה שלוש פעמים: בטמא, בטבול יום ובמחוסר כיפורים, ובין היתר הקשתה:

לא לכתוב רחמנא בטבול יום ותיתי מהנך [=מהצד השווה לטמא ומחוסר כיפורים], דמאי פרכת? מה להנך שכן מחוסרים מעשה? סוף סוף קלישא לה (טומאתו) [טומאתו³³].

ותירצה:

קסבר: מחוסר כפורים דזב כזב דמי.

והרי לפי התוס' נמצא שגם למ"ד כזב דמי קלישא טומאתו, ואינו עושה ראשון ושני, ורק נותרה בו החומרה המסוימת של טומאה היוצאה מן הגוף, שנוגעת לכמה עניינים בודדים. ואף שחומרה זו מצד עצמה הייתה יכולה להסביר את הצורך בלפוטא מיוחדת לטבול יום שאולי בו אין את החומרה הזאת, סוף סוף מלשון הגמרא נראה שלמ"ד כזה דמי, לא קלישא טומאתו.

והנה, לכאורה נראה שיש ליישב את קושיית הגרי"ז: הטענה שאפשר ללמוד טבול יום ממחוסר כיפורים, מושתתת על צירוף של הנחת יסוד עם מסקנה שהקשן הסיק ממנה. הנחת היסוד היא שקלישא טומאתו דמחוסר כיפורים, והמסקנה שהמקשן מסיק ממנה היא שמכיוון שקלישא טומאתו, אפשר ללמוד ממנו לטבול יום. ואכן צודק הגרי"ז, שלדברי התוס' לא התבטלה הקלישות לגמרי, שהרי גם למ"ד מחוסר כיפורים כזב דמי, אין זה אלא רק לעניינים מסוימים, ולא כהגדרה כללית. ואם כן, לדברי תוס' לא מובן כיצד נדחתה הנחת היסוד הראשונה. ואולם, לכאורה ניתן להבין את דברי הגמרא כמתייחסים להנחת היסוד השנייה, וכוונת הגמרא לומר שאמנם קלישא טומאתו דמחוסר

33. כנדצ"ל, שהרי הקלישות קיימת רק במחוסר כיפורים ולא בסתם טמא. וכן הגרסה ברש"י (ד"ה קלישא). ויעוין ברש"י שהקשה על דברי רש"י שאם הקלישות של מחוסר כיפורים מאפשרת ללמוד ממנו ללא פירכא, 'אם כן מדידה לחודיה מצי לילף טבול יום, ומאי אהני לן טמא'. וצ"ע.

כיפורים, ועם זאת יש בו גם חומרה ביחס לטבול יום, והיא שמצריכה ילפותא מיוחדת לפסול את עבודתו של טבול יום.³⁴

ומבנה זה מצוי מאוד בגמרא ובפוסקים, שקושיה מבוססת על צירוף של הנחת יסוד (בנידוננו: טומאת מחוסר כיפורים היא קלושה) יחד עם מסקנה שמסיקים ממנה (בנידוננו: קלישות זו מצדיקה לימוד ממחוסר כיפורים לטבול יום), וניתן להבין שהתירוץ דוחה את הנחת היסוד עצמה, אך ניתן גם להבין שהתירוץ דוחה את המסקנה שהסיק ממנה המקשן, מבלי לדחות את הנחת היסוד עצמה.³⁵

סיכום מחלוקת רש"י ותוס'

בגמרא בזבחים נזכרו שני עניינים שעשוי להיות להם קשר לשאלה אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי: האחד הוא הצורך בלימוד לטבול יום לפסול עבודה בדיעבד, שמוכן דווקא למ"ד כזב דמי ולכן לא קלישא טומאתו ואי אפשר

34. שו"ר שבעין קושיית הגרי"ז הקשה מדנפשיה חתן הגרי"ז, הגרי"מ פיינשטיין (שיעוריו לזבחים יז, ב הערה יג ד"ה והנה בגמרא): 'והנה בגמ' מקשי: אלא לא לכתוב רחמנא בטבול יום ותייתי מהנד, דמאי פרכת מה להנד שכן מחוסרים מעשה, סוף סוף קלישא לה טומאתן. ומשני: קסבר מחוסר כפורים דזב כזב. והנה לרש"י אתי שפיר היטב, דאי כזב דמי, לא קלישא טומאתן כלל. אמנם לשיטת התוס' צ"ע, דנהי דלמ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב, חשיב טומאה יוצאה מגופו, מכל מקום הא קלישא טומאתן, דאין בהם ראשון ושני וכו'. וצ"ל דכיון שהטומאה קיימא בשמה, לא חשיב קלישא. וצ"ע.

ויש הבדל בין מה שהתבאר ובין תירוץ, שלמה שהתבאר הטומאה אכן קלישא ובכל זאת יש הבדל בין מחוסר כיפורים לטבול יום. ולדרכו של הגרי"מ, מובן מדוע נשאר בצ"ע, דאכן קשה לומר שמתחשבים בשם בעלמא.

35. דוגמה לכך מצויה כבר בדף הראשון בש"ס (ברכות ב, א): 'אמר מר: משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי, כהנים אימת קא אכלי תרומה, משעת צאת הכוכבים, לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמשמע לן, כהנים אימת קא אכלי בתרומה, משעת צאת הכוכבים'. תירוץ הגמרא אינו דוחה כלל את הנחת היסוד שכהנים אוכלים בתרומתם משעת צאת הכוכבים, אלא את המסקנה שהמקשן הסיק ממנה, שמכיוון שכך יש צורך לנסח את זמן קריאת שמע בלשון 'משעת צאת הכוכבים'.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

ללמוד ממנו לטבול יום. השני הוא פסול לשריפת פרה אדומה ולהזיית מי חטאת, שהגמרא הציעה לתלותו בשאלה אם כזב דמי, והמשיכה ואמרה שלכו"ע כזב דמי ונחלקו בדיני פרה אדומה.

בביאוריהם לגמרא, נחלקו רש"י ותוס' בגבולות הדיון בעניין מעמדו של מחוסר כיפורים: לפי רש"י, השאלה אם כזב דמי או לא היא בעלת השלכות נרחבות: חיוב כרת על אכילת קדשים, ועשיית ראשון ושני לטומאה. התוס' דחו את שתי ההשלכות הללו, אך גם הם כתבו שתי השלכות, בתחום דחיית הטומאה בציבור, המבוססות על סוגיית הגמרא בכריתות הנ"ל.

מן הדברים נראה שרש"י הבין שמשמעות 'כזב דמי' היא שבכל הנוגע לקדשים, מחוסר כיפורים נידון כזב גמור, ואילו תוס' הבינו שהוא אינו נידון כזב גמור, ורק קיימת בו חומרה מסוימת של טומאה היוצאת מן הגוף.

התוס' הקשו על רש"י שלשיטתו צריך להעמיד כמה סוגיות כשנויות במחלוקת, שהרי נאמר בהן שיש חיוב כרת למחוסר כיפורים שנכנס למקדש מחד גיסא, ושמחוסר כיפורים אינו עושה ראשון ושני לטומאה מאידך גיסא. בנוגע לכרת הציעו התוס' עצמם ליישב ולחלק בין קודש (שבו נחלקו) למקדש (שבו לכו"ע חייב כרת), ולקמן יתבאר בע"ה שאכן כך יש ליישב. בנוגע לעשיית ראשון ושני, התבאר שיש מקום להבין שהדבר כבר שנוי ועומד במחלוקת תנאים, וכן יש מקום לחלק בין טבול יום רגיל ליולדת שהיא טבולת יום ארוך.

ד. סוגיית הגמרא בנזיר

פתיחה לסוגיה בנזיר – היתר כניסת מחוסר כיפורים להר הבית

הלכה פסוקה היא שמחוסר כיפורים רשאי להיכנס להר הבית, כפי שמשמע מהמשנה (כלים א, ח) הנ"ל שדווקא לעזרת ישראל אסור לו להיכנס, ולא להר הבית. ועוד קודם למשנה, הלכה זו מפורשת בתורה (ויקרא טו, יג-טו):

שה

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

[יג] וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר. [יד] וביום השמיני יקח לו שתי תרים או שני בני יונה ו**בא לפני ה' אל פתח אהל מועד** ונתנם אל הכהן. [טו] ועשה אתם הכהן אחד חטאת והאחד עלה וכפר עליו הכהן לפני ה' מזובו.

הרי מפורש שהמצורע בא לפני ה' אל פתח העזרה³⁶ בעודו מחוסר כיפורים, עוד קודם שהקריב את קרבנו, ובכך הוא נכנס בהכרח לתוככי מחנה לווייה – הר הבית.

להלן תובא הסוגיה בנוזיר העוסקת במצורע זה שנכנס עד פתח העזרה להקריב קרבנותיו, והעיקר הנצרך לעניינינו הוא שרוב הראשונים ראו בהיתר כניסת טבול יום למחנה לווייה הכרעה שטבול יום דזב לאו כזב דמי, ואף נראה ששיטתם היא המרווחת יותר בגמרא. לכאורה, מכך יש להסיק שגם **היתר מחוסר כיפורים במחנה לווייה מהווה הכרעה שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי**. לפי שיטה זו, יש לדון האם ניתן ללמוד מכך גם לעניין דחיית הטומאה בציבור, ולפשוט לקולא את ספק הגמרא בכריתות שהובא לעיל בתחילת הסימן. בנוסף, עיון בסוגיה יסייע ליישוב קושיית התוס' הראשונה הנ"ל על רש"י.

דברי הגמרא בנוזיר

הגמרא (נוזיר מד, ב - מה, א) דנה במצורע הבא להקריב קרבנותיו, וכך נאמר שם:

אמר אביי: אשכחתינהו לחבריה דרב נתן בר הושעיא דיתבין וקאמרין: יובא לפני ה' אל פתח אהל מועד ונתנם אל הכהן, אימתי הוא? בזמן שהוא טבל ועשה

36. אהל מועד הוא מחנה שכינה, והוא מקביל בדיניו לעזרה שבבית המקדש (ראו למשל שמות כט, י-יא; ויקרא ג, ב; יז, ד; ועוד רבים).

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

הערב שמש אין, לא טבל ועשה הערב שמש לא.³⁷ אלמא קסבר טבול יום של זב כזב דמי.³⁸

אמינא להון אנא: אלא מעתה, גבי נזיר טמא נמי דכתיב: 'יביא שתי תורים אל הכהן אל פתח אהל מועד', אימתי הוא? בזמן שטבל ועשה הערב שמש.³⁹ מכדי שערי ניקנור היכא קיימין? בשערי לוייה, והתניא: טמא מת מותר ליכנס במחנה לוייה, ולא טמא מת בלבד אלא אפילו מת עצמו, שנאמר: 'ויקח משה את עצמות יוסף עמו', מאי עמו? עמו במחיצתו, עמו במחנה לוייה.

אלא (אמר אביי): טבול יום של זב כזב⁴⁰ דמי, ואפילו הכי, כיון דמחוסר כפרה לא עייל. ואי במחנה לוייה קאי, אמאי קא קרי ליה⁴¹ אהל מועד? למימרא, מה התם⁴² מחוסר כפרה לא עייל, אף למחנה לוייה נמי מחוסר כפרה לא עייל. והתם⁴³ מנלן? דתניא: 'טמא יהיה' – לרבות טבול יום, 'עוד טומאתו בו' – לרבות מחוסר כפרה.

מחלוקת הראשונים בנוסח ובפירוש הדברים שנאמרו בנוגע לכניסת טבול יום לעזרה

בדברי הגמרא, לפי נוסח הספרים שלנו, נאמר שטבול יום דזב כזב דמי. גרסה זו מופיעה גם בדברי המפרש למסכת נזיר⁴⁴ (ד"ה ה"ג): 'הכי גרסינן, לעולם טבול יום של זב כזב דמי, ואפילו הכי כיון דמחוסר כפרה לא עייל'. המפרש כתב שאין אלו דברי אביי, אלא תשובת חבריה דרב נתן לטענתו. וכוונתם לומר שחומרנו של טבול יום הנזכר בפסוק אינה נובעת מהחיסרון בהערב שמש, 'אלא בכפרה

37. אביי מדייק זאת מהרישא של הפסוק (ויקרא טו, יד, צוטט לעיל בסמוך), שבה נאמר שבא דווקא ביום השמיני, ולא ביום השביעי שבו טבל.

38. ואסור בכניסה להר הבית, כדין זב שאסור בכניסה להר הבית.

39. גם כאן הדיוק הוא מאזכור היום השמיני ברישא של הפסוק (במדבר ו, ז): 'וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני יונה אל הכהן אל פתח אהל מועד'.

40. כן הגרסה בגמרות הנדפסות, ויעוין בזה להלן.

41. להר הבית.

42. במחנה שכינה.

43. במחנה שכינה.

44. המפרש למסכת נזיר הוא הריב"ן, חתנו של רש"י.

תליא מילתא', דהיינו שמדובר על זב שראה שלוש ראיות וטעון קרבן, ולכן אסור בכניסה למחנה לוי. וכיוון שכך, גם נזיר שנטמא במת אסור בכניסה למחנה לוי, משום שגם הוא טעון קרבנות, ונחשב גם הוא כמחוסר כיפורים, ובכך תירצו חבריה דרב נתן את קושיית אביי. נראה שדברים אלו הם שהביאו את מדפיסי הגמרות להכניס את המילים 'אמר אביי' לסוגריים עגולים, לסימון הצעת מחיקה כמקובל.

ואולם, ישנה גרסה נוספת לדברי הגמרא: 'אלא אמר אביי טבול יום של זב לא כזב דמי'. לפי גרסה זו, מדברי אביי עולה שסתם טבול יום מותר במחנה לוי ואסור רק במחנה שכינה, ואיסור הכניסה במחנה לוי עליו דובר בגמרא הוא דווקא בזב בעל שלוש ראיות שדרוש קרבן לטהרתו, ולמעשה הוא גם טבול יום וגם מחוסר כיפורים, דבר היוצר מציאות של טומאה חמורה.⁴⁵ וכן גרסו ופירשו רוב הראשונים על אתר: התוס' (מה, א ד"ה אלא וד"ה ואי), תוס' הרי"ד (מד, ב ד"ה אמר אביי⁴⁶), הרא"ש (מה, א ד"ה אלא), תוס' רבינו תודרוס (מה, א

45. ויעוין בתוס' (יבמות ז, ב סד"ה ר' יוחנן; זבחים לב, ב ד"ה וריו"ח) ובתוס' הרא"ש (ד"ה הכא) שכתבו שאפילו אדם שהוא טבול יום מטומאה אחת ומחוסר כיפורים מטומאה אחרת, מותר במחנה לוי.

46. בהמשך דבריו הביא הרי"ד את הצעת הגמרא בזבחים הנ"ל לומר שיש מחלוקת תנאים אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי ודחיתה. והמהדיר לחידושי הריטב"א (יבמות ז, ב הערה 411 סעיף א) הבין שלדעת הרי"ד מחוסר כיפורים אפילו לאחר שהעריב שמשו, חמור מטבול יום גרידא שאינו מחוסר כיפורים (כגון זב בעל שתי ראיות), ואסור במחנה לוי, כנראה משום שבסוגיה בזבחים מייירי במחוסר כיפורים גרידא, שאינו טבול יום.

דא עקא, שלפי הבנה זו יוצא שאפילו בזמן הבאת קרבנותיו אסור למחוסר כיפורים להיכנס להר הבית, וזו לא שמענו, ואף מבואר בפסוק המובא בגמרא שמותר לו לבוא לפני ה' ביום השמיני. ומחומר הקושי, צריך לומר שמהדיר הריטב"א הבין שהיתר זה הוא גזירת הכתוב מיוחדת המתירה למחוסר כיפורים להיכנס להבאת הקרבן למרות שעקרונת אסור לו להיכנס להר הבית. וכך הבנתי בעבר גם אני (מעלין בקודש לה, עמ' 187-188).

ואולם, כעת חוזרני בי מהבנה זו: ראשית, זהו דוחק לומר שמדובר בגזירת הכתוב מיוחדת שחורגת מהכללים הרגילים. שנית, מלשון הרי"ד נראה שהיתר אינו רק לכניסה להר הבית להבאת הקרבן, אלא כל כניסה להר הבית מותרת לאחר שהעריב שמשו, דהא כתב ושנה ושילש

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

ד"ה אלא), המאירי (מה, א ד"ה ולענין), רבינו פרץ (מה, א סד"ה ה"ג) ורבינו עזריאל (מה, אד"ה אי ה"ג). גם בשטמ"ק (מה, אד"ה אלא, בשם שיטה⁴⁷) גרס ופירש כן.⁴⁸

בהמשך דברי השטמ"ק (שם) הובאה גרסה שלישית, שונה במעט: 'אלא אמר אביי טבול יום דזב כזב דמי',⁴⁹ והיא הגרסה שבספרים שלפנינו לפני הקפתה בסוגריים עגולים. וכן הגרסה בתוס' הר"י שירליאון (פסחים צב, א ד"ה וא"ר

שההיתר הוא 'ביום' שבו מביא המצורע את קרבנו, ונראה מזה שלא מדובר בהיתר מסוים לכניסה לצורך הבאת הקרבנות, אלא בהיתר של היום כולו, דמשפקע ממנו שם טבול יום, הוא כבר מותר בכניסה למחנה לווייה. וזו לשון הר"ד: 'אסור לו ליכנס, מפני שהוא מחוסר כיפורים, אך ביום הבאת קרבנותיו [...] מחוסר כיפורים אסור לו ליכנס, אך ביום שהוא צריך להביא קרבנו. נמצא עכשיו שיותר הוא חמור מחוסר כיפורים מטבול יום, שטבול יום מותר במחנה לויה, ומחוסר כיפורים אסור, אך ביום שצריך להביא קרבנותיו'. והמילה 'אך' בלשון הר"ד, פירושה 'מלבד'. שלישית, הסיבה שגרמה לי להבין בעבר שלפי הר"ד יש היתר מיוחד למחוסר כיפורים להיכנס לצורך הבאת קרבנותיו למרות שבעלמא אסור לו להיכנס להר הבית, הייתה מה שכתב הר"ד: 'טבול יום דקרי אסור ליכנס במחנה לויה, דקסבר טבול יום דקרי כי בעל קרי דמי, ואסור ליכנס במחנה לויה עד שיעריב שמשו, וקאי בעשה דוישלחו. וזה התירו לו ליכנס במחנה לויה עד שיעריב שמשו, מפני שהוא מצורע שצריך להכניס בהונותיו בשערי ניקור', וטעיתי להבין שלשון 'התירו לו' מלמדת על היתר מיוחד וחריג למחוסר כיפורים. אך נראה ברור שבדבריו הללו דן הר"ד בטבול יום דקרי, ועליו דייקא הוא אומר שהתירו לו להיכנס למחנה לויה לפני הערב שמש, ואין זה שייך למחוסר כיפורים שבו אנו דנים. ולהיפך, היתר כניסת מחוסר כיפורים הוא היסוד והשורש למה שכתב הר"ד בדבריו הללו שהתירו לטבול יום דקרי להיכנס.

ובמהדורה הראשונה של מאמר זה (מעלין בקודש לג, עמ' 140-141) כתבתי שיתכן עוד שהר"ד גרס בגמרא בזבחים כ"י קולומביה הנ"ל (עמ' רצב הערה 22), שלפיה הגמרא בזבחים נוטה להכרעה שלכו"ע לאו כזב דמי, וכעת חוזרני בי גם מזה, לפי מה שהתבאר בגרסה הנוכחית של המאמר שגרסת כ"י זה מוקשה ויחידאית.

47. והיא שיטה לחכמי איורא, וכן הוא בשיטה לחכמי איורא הנד"מ מכ"י.

48. וכן הגרסה בכ"י מינכן של הגמרא.

49. וכן הגרסה בכ"י וטיקן ובדפוס ונציה. ובכ"י מוסקבה הגרסה היא: 'אלא א' אביי טבול יום של זב [לאו] כזב דמי, עם ההוספה בתוך הסוגריים בגוף כתב היד.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

יוחנן), ומדבריו נראה שאף ר"י הזקן רבו גרס כן. ופירשו הר"י שירליאון והשטמ"ק שלפי זה כוונת אביי לטבול יום שראה שלוש ראיות, והוא גם טבול יום וגם מחוסר כיפורים, ובגלל צירוף זה הוא נאסר בכניסה למחנה לוויה, וכנ"ל. ונמצא שאין נפק"מ בין גרסת רוב הראשונים לגרסת הר"י שירליאון לעניין מחוסר כיפורים שאינו טבול יום, שהוא אינו כזב.

לכאורה יש להעיר על הגרסה השלישית, שלפיה קשה להבין את לשון הגמרא:

טבול יום של זב כזב דמי, ואפילו הכי, כיון דמחוסר כפרה לא עייל.

במשפט זה מופיעות שתי אמירות לחומרא: 'כזב דמי' ו'לא עייל', והיה מתבקש שהקשר ביניהן ינוסח כקשר של סיבה ותוצאה, ולא כקשר של ניגוד: 'ואפילו הכי'. וצ"ע.

לגרסה השנייה ואולי גם השלישית, יוצא שכניסה למחנה לוויה תלוי בשאלה אם כזב דמי

והנה, לפי הגרסה השנייה יוצא שמי שיכזב דמי אסור במחנה לוויה, ומי שילאו כזב דמי מותר במחנה לוויה. ואכן, מלבד הראשונים בנזיר, גם רש"י עצמו (זבחים לב, ב ד"ה אע"פ וד"ה אפילו) כתב שהאוסר על טבול יום להיכנס להר הבית הוא מ"ד טבול יום דזב כזב דמי, והמתיר הוא מ"ד לאו כזב דמי. ונראה אפוא שהוא הדין למחוסר כיפורים, שדינו במחנה לוויה תלוי בשאלה אם כזב דמי.

כך כתב גם הר"ש משאנץ בפירושו למשנה (כלים א, ח): 'וצריך לומר דקסבר האי תנא טבול יום דזב לאו כזב דמי. ופלוגתא היא בפרק שני דזבחים, דאיכא מאן דאמר דאפילו מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, וכל שכן טבול יום'. ולפי זה כתב הר"ש שגם האמור בגמרא (יבמות ז, ב) שטבול יום מותר במחנה לוויה

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

ונאסר רק מדרבנן, הוא דווקא כמ"ד טבול יום דזב לאו כזב דמי.⁵⁰ ולדברי הר"ש הסכים המלאכת שלמה (שם ד"ה שאין). וכעין זה כתב הר"ש במקום נוסף (תוספותיו לפסחים צב, א ד"ה וראה וסד"ה ה"ג).

וייתכן שכך הוא גם לגרסה השלישית, אך הדבר אינו ברור, בגלל הקושי הנ"ל בלשון 'ואפילו הכי'. ומכל מקום, כך מבואר בלשון הר"י שירליאון (שם):
ואומר רבי דאפילו לגבי טמויי מחנות אמרינן התם כזב דמי, ובפרק ב' דזבחים אמרינן כולי עלמא מחוסר כיפורים של זב כזב דמי. ואומר רבי, דוודאי היכא דאיכא תרתי, דהוי טבול יום ומחוסר כיפורים, הרי הוא כזב לגמרי, אבל מחוסר כיפורים ואינו טבול יום, אמרינן בזבחים דלאו כזב דמי.

קשיים בדברי המפרש

נמצא שגרסת התוס' נתמכת על ידי כל כתבי היד והראשונים שמצאנו בסוגיה זו, שמזכירים כולם את אביי, אזכור שדי בו לשלול את הסבר המפרש. גם הגרסה 'לא כזב דמי', מוסכמת על רוב הראשונים.

מלבד זאת, לכאורה דברי המפרש אינם מתיישבים בסברה, דלא מובן במה גרע נזיר שנטמא בטומאת מת מסתם טמא מת שמותר בכניסה למחנה לוייה. והקרבות אינם באים להשלים את טהרתו, אלא להכשירו לקבל נזירות מחדש.

50. לפי זה מיושב גם מה שהקשו התוס' מהאמור במשנה (כלים י, א) ובגמרא (מכות ח, ב; מנחות כז, ב) שמחוסר כיפורים שנכנס לעזרה חייב. ואמנם מדברי הגמרא הללו אין הוכחה דלאו כזב דמי כפי שיש הוכחה מהמשנה בכלים, שכן בנוגע לדברי הגמרא, אפשר לומר ששם הנידון הוא חיוב חטאת, שלא נאמר על הנכנס בהר הבית אפילו אם היה זב ממש, ואם כן אין ממנה הוכחה דלאו כזב דמי. לעומת זאת, המשנה בכלים המדברת על דרגות האיסור, בוודאי אזלא כמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי. וייתכן לומר שלמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, חיובו על כניסה לעזרה נלמד מדרשת 'עוד טמאתו בו' האוסרת מן התורה את כניסתו לעזרה, אע"פ שאינו כזב.

ועוד בה שלישיה: במשנה (נזיר נט, ב) נאמר להדיא: 'נזיר שהיה טמא בספק ומוחלט בספק – אוכל בקדשים אחר ששים יום, ושותה יין ומטמא למתים אחר מאה ועשרים יום'. ונזיר זה נפטר בוודאות מקרבנות הטומאה רק ביום תשעים, כמבואר באורך במפרש (נו, א ד"ה אוכל בקדשים) ובתוס' (נה, ב ד"ה אוכל בקדשים), ולכן נזירות הטהרה שלו מסתיימת רק ביום מאה ועשרים, ואעפ"כ המשנה מתירה לו לאכול בקדשים אחר ששים יום. נמצא מפורש במשנה שאין אכילה בקדשים תלויה בתגלחת הטומאה, אלא רק בטהרה מעצם הטומאה. ולא בכדי שנה התנא (כריתות ח, ב): 'ארבעה מחוסרי כפורים [...] אלו הם מחוסרי כפורים, הזב והזבה והיולדת והמצורע', ובגמרא (שם) נאמר להדיא שנזיר טמא אינו בכלל זה, משום שהתנא 'קתני מדעם דמישרי למיכל בקדשים', ואילו נזיר טמא 'כי קא מייתי קרבן למיחל עליה נזירות בטהרה הוא' ואינו דומה למחוסרי הכיפורים שבמשנה, ומוכח להדיא שאין טהרתו לקדשים ולביאת מקדש תלויה בקרבנותיו.⁵¹ וכבר הקשה כן הקהלות יעקב (כריתות סי' ג) על המפרש לנזיר.⁵²

51. ואף שראב"י חלק על ת"ק במשנה ומנה גם נזיר בכלל מחוסרי כפרה, מבואר בגמרא שם שאין זה משום שסבר שנזיר אסור בקדשים עד הבאת קרבנותיו, אלא גם הוא מודה שקרבן הנזיר הוא למיחל עליה נזירות דטהרה וכפי שצוטט בסמוך, והבדל לשון בעלמא הוא שבין ת"ק לראב"י. וכך כתב גם הרמב"ם (פיהמ"ש כריתות ב, א): 'ותנא קמא קורא מחוסר כפורים כל מי שהבאת קרבנותיו מעכבתו מלאכל בקדשים, ולפיכך לא מנה את הנזיר אשר הבאת קרבנו מעכבו מלשתות יין ומלטמא למתים ומלגלח. ור' אליעזר מניח שם זה על כל מי שהבאת קרבנו מעכבתו מאיזה דבר שיהיה. ואין הלכה כר' אליעזר בן יעקב'.

52. ומה שכתב הקהלות יעקב שמלשון רש"י (סוטה טו, א ד"ה וכל) נראה כדברי המפרש בנזיר, לכאורה אינו פשוט כל כך. רש"י שם כתב: 'שיש טומאות שהצריך הכתוב כפרה לטהרתן, זב וזבה ויולדת ומצורע ונזיר שנטמא'. ולכאורה אין כל הכרח להבין ש'ילטהרתן' שבכל הטומאות זהה, ויש לפרש בשופי שטהרתן של ארבע הטומאות הראשונות היא לקדשים ואילו טהרתן של נזיר טמא היא למיחל עליה נזירות דטהרה, וכמו שכתב רש"י להדיא (כריתות שם ד"ה ומשנל): 'וכי קחשיב כפרה דמעכבא שום אכילה דקדשים', ולכן לא מנה נזיר טהור ברשימת מחוסרי הכפרה. ומפורש בדבריו כקושיית הקהלות יעקב על המפרש בנזיר, דאם לא כן יקשה מדוע לא מנה התנא בכריתות נזיר טמא, אלא על כרחך שהתמעט בהגדרה זו.

כן משמע גם מדברי רש"י במקומות נוספים (פסחים צ, ב ד"ה מחוסרי; סוטה כט, ב ד"ה מחוסר; מכות ח, ב ד"ה לרבות: 'וארבע טומאות הן הטעונות קרבן: הזב והזבה והיולדת

מקור בגמרא המסייע לכאורה לדברי המפרש, ודחיית הסיוע

והנה, בגמרא (כריתות כו, א) מצינו מקור שלכאורה מסייע לדברי המפרש. הגמרא שם קבעה כלל שכל חטא שאין בעולם אדם שיודע עליו, מתכפר ביום כיפור, ולכן אם לא הביא קרבן עד יום כיפור, אינו צריך להביא קרבן אחריו, ובכלל זה אשם תלוי. והקשתה הגמרא על כלל זה: אלא מעתה, ספק נזיר⁵³ שעבר עליו יום הכיפורים לא מייתי קרבן, דהא כפר יום הכיפורים, דחטא שאין מכיר בו אלא המקום הוא? אמר ר' אושעיא: לכל חטאת ולא לכל טומאה. ולרבי אלעזר (בן) הקפר דאמר נזיר חוטא הוא, מאי איכא למימר? נזיר כי קא מייתי קרבן, לאו לכפרה מייתי, (לאשתרויי באכילת קדשים הוא) [אלא למיחל עליו נזירות טהרה הוא].

לפי הגרסה המקורית⁵⁴ המוקפת בסוגריים עגולים, מבואר בגמרא שקרבנו של נזיר טמא בא להתירו באכילת קדשים, וזה מתאים לדברי המפרש. וכן גרס רגמ"ה: 'וקרבן מייתי למישריה בקדשים', וכן צידד הב"ח בהגהותיו (אות א).⁵⁵

ואולם, התוס' (סוטה טו, א ד"ה סבר; שבועות ח, א ד"ה ואימא יולדת) והרא"ש (בתוספותיו שבועות ח, א ד"ה סבר) גרסו כגרסה שבסוגריים המרובעים, וכן הגרסה בילקוט שמעוני (תורה סי' תקעח).⁵⁶ וכן הסכימו לגרסה

והמצורע, מנחות ה, א ד"ה ומחוסרי, כריתות כז, א ד"ה במחוסרי) שלא מנה נזיר טמא בכלל אלו שקרבנם מכשירים לאכילת קדשים. וכן מפורש ברש"י (שבועות ח, א ד"ה ולא) שהקרבן מעכב רק את נזירות הטהרה מגזירת הכתוב, ומוכח בפשטות שמלבד זה אין הקרבן מעכב שום דבר. ושמא אם היה הקהלות יעקב רואה בחדא מחתא את כל המקומות הללו בדברי רש"י, היה חוזר בו. וצ"ע.

53. רש"י פירש דהיינו נזיר שספק אם נטמא.

54. יצוין כי גם בשטמ"ק (אות יא) הגרסה המקורית היא כלפנינו, והגרסה 'למיחל עליו נזירות טהרה' מוצגת כגרסת ספרים אחרים.

55. וכן הגרסה בכתבי היד אוקספורד, אולמוואץ ופירנצה, וכן בדפוס ונציה.

56. וכן בשני כ"י של הגמרא: וטיקן ולונדון. בכ"י מינכן מופיעות שתי הגרסאות זו לצד זו: 'נזיר כי מייתי קרבן לאו לכפרה מייתי, לאשתרויי באכילת קדשי' הוא דקמייתי, אלא מיחל עליה נזירות טהרה'. והנה, בנוסח זה יש בעיה תחבירית, ואולי יש להגיה ולהוסיף תיבת 'ולאו' לפני המילה

זו הבאר שבע (כריתות שם ד"ה לאשתרוי), הברכת הזבח (כריתות שם, הגהות ד"ה נזיר), הרש"ש (כריתות שם ד"ה נזיר; וכן סוטה שם על תד"ה נזיר: 'לא שת לבו'⁵⁷ דגירסא זו ודאי משובשת היא, דלאכילת קדשים לא צריך לשום קרבן, וכדאיתא שם בגמרא רפ"ב), העולת שלמה (ליפשיץ; כריתות שם ד"ה נזיר) והקול דודי (פראנד; שם הערה תרג), וכן צידד הגר"מ פיינשטיין (שיעוריו לשבועות לז, א עמ' דש-שה הערה רמ). וכן גרסו בסתמא המשמרות כהונה (כריתות כו, א ד"ה והנה), אביר יעקב (שבת; כריתות שם ד"ה אלא מעתה (א), דף קכא ע"א בדפי הספר), הערוך לנר (כריתות שם ד"ה בגמרא אלא למיחל, וכן בהמשך דבריו שם, על רש"י ד"ה ספק נזיר; וכן בדבריו לעיל מינה כה, ב ד"ה מכפרין) והגר"ש אלישיב (הערותיו כריתות שם ד"ה הגירסא תלוי), ולא דנו אלא בגרסה נוספת שמזכירה היתר בין, אך לא הזכירו כלל את הגרסה של היתר בקדשים.⁵⁸

ובאמת, אלמלא ההגהה, יוצא מדברי הגמרא הללו סותרים לאמור בכריתות דף ח', ומשמעות הדבר שהם סותרים לסתם משנה דארבעה מחוסרי כיפורים. ובר מן דין, בסברה נראה שמוכרחים לחלק בין אכילה בקדשים שבה אכן נאסר טמא מת ומחדשת הגמרא שאיסור זה נמשך עד שמביא קרבנותיו, ובין כניסה למחנה לוי שבה לא נאסר טמא מת מעולם, ולא מובן במה גרע נזיר שנטמא בטומאת מת משאר טמא מת. ועד כאן לא שמענו אלא שקרבנו מכשירו לאכול בקדשים, אך לאיסור כניסה למחנה לוי, שהוא הנידון שלנו, עדיין לא מצאנו מקור. וצ"ע.

לאשתרוי, ומילה זו נשמטה במעין טעות הדומות: 'לאו לאשתרוי'. והשתא דאתינן להכי, שמא יש להוסיף ולהציע שזוהי הגרסה הקדומה, ובהמשך היא התפצלה לשתי גרסאות שבכל אחת השתמר רק חצי מהנוסח המקורי. וצ"ע.

57. המהרש"א בסוטה, שהזכיר את הגרסה דלאשתרוי באכילת קדשים.

58. יש מקורות נוספים בראשונים לכך שקרבן נזיר מאפשר למיחל עליו נזירות טהרה (רש"י שבועות ח, א ד"ה ולא לכל טומאתם; רמב"ן, ריטב"א ור"ן בשבועות כב, א), אך לא ברור שמקורות אלו מבוססים על דברי הגמרא בכריתות כ"ו, וייתכן שהם מבוססים על דברי הגמרא בכריתות ח' הנ"ל, ולכן אין מהם ראיה לגרסה בדף כ"ו.

חילוק רבינו עזריאל בין כניסה למחנה לזב ובין התרת טומאה בציבור

והנה, כתב רבינו עזריאל בחתימת הסוגיה בנזיר :

נראה דהאי דמסיק הכא טבול יום דזב לאו כזב, ובפרק ב' דזבחים מסיק דמחוסר כפרה דזב כזב, וכל שכן טבול יום. נראה לחלק, דהכא אמר לאו כזב – לענין שמואל ליכנס במחנה לזב וכל שכן מחוסר כפרה גרידא וכו'. וההיא דפרק שני דזבחים, דאמר מחוסר כפרה דזב כזב – לענין עבודת צבור, דטמא מת משמש בצבור, כדאיתא בפרק ב' דזבחים ובפרקא קמא דיומא, וזב אסור לשמש, דלא הותרה טומאת זיבה לגבי עבודה.

מבואר בדבריו שמחלק בין כניסה למחנה לזב ובין דחיית הטומאה בציבור, ומבין שמסקנת הש"ס להקל בזה ולהחמיר בזה. ודבריו מתאימים לשיטת התוס' בזבחים הנ"ל, שצמצמו את דיון הגמרא בזבחים לענין דחיית טומאה בציבור והפרידו בינו ובין עניינים נוספים, וכפי שהתבאר.

ואולם דברי רבינו עזריאל מחודשים בגמרא, דלא מצאנו רמז לכך שיש שני גדרי 'כזב' אצל מחוסר כיפורים וטבול יום : אחד לענין דחיית הטומאה ואחד לענין שילוח טמאים, ולכאורה דוחק לחדש כן, ואף שבזבחים מדובר במחוסר כיפורים ובנזיר מדובר בטבול יום, עדיין צריך לומר שמשמעות המלים 'כזב דמי' משתנה מסוגיה לסוגיה, וזה דוחק. גם בסברה לא ברור כל כך מדוע שמחוסר כיפורים ייחשב כזב לענין עשיית פרה ולא ייחשב כזב לענין כניסה למחנה לזיבה. וצ"ע.

קושי בהבנת שיוך עבודת ציבור בטומאה דווקא לסוגיה בזבחים ולא בסוגיה בנזיר

מלבד זאת, בגמרא בזבחים בכלל לא דובר על עבודת ציבור בטומאה, אלא על פסול עבודת כהן מחוסר כיפורים וכן על הזיית מי חטאת, ולא ברור אפוא מאי חזית לשייך את הנידון של עבודת ציבור בטומאה דווקא אליהם (שבהם כזב דמי) ולא אל הנידון של כניסה למחנה לזיבה (שבו לאו כזב דמי). ולעולם אימא לך שאכן יש סתירה בין הסוגיה בזבחים לסוגיה בנזיר, ואכן יש צורך

לחלק בין שני גדרי 'כזב', ואכתי עבודה בציבור דומה דווקא לסוגיה בנוזיר ולא בזבחים, ומהיכא תיתי שהיא דומה דווקא לסוגיה בזבחים. וצ"ע.⁵⁹

גם בעיקר טענתו ש'בגמרא דזבחים מסיק דמחוסר כפרה דזב כזב' יש לדון, שהרי לא נאמר שם אלא שאין הכרח לומר שהוא לא כזב, וכנ"ל. ולכאורה רק ניסו להעמיד את מחלוקת התנאים באופן מסוים ודחו זאת, אך גם אין הכרח להעמידה באופן השני, אף שהדברים אכן נוטים לכך. וכבר התבאר כל זה בהרחבה לעיל, והובאו לכך תימוכין מדברי הרדב"ז והכס"מ.

יתרון לרבינו עזריאל: קשה לקבל שיש חולק על היתר כניסת מחוסר כיפורים למחנה לויה

איברא, דאם לא ננקוט כדברי רבינו עזריאל, אזי יצא לנו שמה שדנה בו הגמרא בכריתות ובזבחים, אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, הוא דבר פשוט שמוכרע לקולא מהפסוק המתיר למחוסר כיפורים להיכנס למחנה לויה, ויצא שהסבור כזב דמי הוא טועה בדבר שהצדוקים מודים בו, וזה דוחק גדול לאידך גיסא, המסייע לדברי רבינו עזריאל. ומלבד זאת, אי איתא שדברי המשנה בכלים תואמים רק למ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, היה על הגמרא להביא משנה זו כראיה שתפשוט את המחלוקת בעניין זה.

ובדוחק היה אפשר לומר שקיים היתר מיוחד להיכנס להר הבית ביום הבאת הקרבנות, אליבא דמ"ד טבול יום דזב כזב דמי (ויעוין לעיל עמ' שח הערה 46, שבעבר ייחסתי הבנה כזאת לרי"ד, וחזרתי בי). ואולם, מפשטות דברי הגמרא הדנה בכניסת המצורע להר הבית (זבחים לב, ב) נראה שאין בכניסת המצורע

59. וקושי זה קשה דווקא על רבינו עזריאל ולא על התוס' בזבחים, דהתוס' לא התייחסו להיתר כניסת מחוסר כיפורים למחנה לויה שבסוגיה בנוזיר, ולהיפך, הם הביאו ממנה את האיסור על כניסת מחוסר כיפורים לעזרה כהוכחה שהוא חמור. אמנם ישנה מקבילה לדברי התוס' בזבחים בדברי הר"י שירליאון בתוספותיו (פסחים צב, א ד"ה וא"ר יוחנן), ושם מבואר שרבינו חיים בעל התוס' אכן נקט כרבינו עזריאל, שהנידון של עבודת ציבור בטומאה משיך דווקא לעניינים שבהם כזב דמי ולא לעניינים שבהם לאו כזב דמי.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

לשער ניקנור היתר מיוחד שהתירו לו, החורג מכללי שילוח טמאים הרגילים, אלא זהו יישום רגיל שלהם. ואף שקיים במצורע היתר מיוחד וחריג, הוא אינו לעצם הכניסה להר הבית אלא להכנסת בהונות לעזרה, שהרי כך נאמר שם: אמר עולא אמר ריש לקיש: טמא שהכניס ידו לפנים לוקה, שנאמר: 'בכל קדש לא תגע' וגו', מקיש ביאה לנגיעה: מה נגיעה במקצת שמה נגיעה, אף ביאה במקצת שמה ביאה. איתביה רב הושעיא לעולא: מצורע שחל שמיני שלו להיות בערב הפסח, וראה קרי בו ביום וטבל, אמרו חכמים: אף על פי שאין טבול יום אחר נכנס, זה נכנס, מוטב יבוא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת; ורבי יוחנן אמר: דבר תורה אפילו עשה אין בו, שנאמר: 'ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלם בבית ה' לפני החצר החדשה', מאי חצר החדשה? אמר ר' יוחנן: שחידשו בה דברים (הרבה), ואמרו: טבול יום אל יכנס למחנה לוי. ואי אמרת ביאה במקצת שמה ביאה, היכי מעייל ידיה בבהונות, אידי ואידי עשה שיש בו כרת הוא. אמר ליה: מטונך, שאני מצורע, הואיל והותר לצרעתו הותר לקיריו.

מבואר אפוא שכל עניין 'הותר לצרעתו' לא נאמר אלא בעזרה. ולפי זה, יש להבין כך גם את הסוגיות המקבילות לגמרא בזבחים ל"ב (פסחים צב, ב; יבמות ז, ב), שבהן הובאו הדברים בצורה מקוצרת. ואכן, כמה ראשונים כתבו להדיא שעניין 'הותר מצרעתו' מתייחס לעזרה ולא להר הבית: התוס' (זבחים לג, א ד"ה א"ל מטונך), התוס' ישנים (יבמות שם ד"ה הואיל) והריטב"א (יבמות שם ד"ה ואמר).

וכבר התקשה בזה המקדש דוד (קדשים לח, ג ד"ה ובטבול), ולא תירץ: והנה על רש"י ז"ל⁶⁰ יש לעיין ממה דאמרינן בסוטה (ח, א) דיולדות עומדות בשער ניקנור בשעת הבאת קרבנותיהן, ואי מחוסר כיפורים דזב כזב דמי אף למחנותיו, איך היא מותרת במחנה לוי.

60. הכוונה לדברי רש"י הנ"ל (זבחים לב, ב ד"ה אע"פ ד"ה אפילו), שבהם התבאר שהיתר הכניסה להר הבית הוא כמ"ד לאו כזב דמי.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

נמצא שההיתר של מצורע להיכנס למחנה לוויה מהווה חיזוק משמעותי לשיטה המבחינה בין השאלה אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין כניסה למחנה לוויה (שבה יש הסכמה להקל), ובין השאלה אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין דחיית הטומאה בציבור (שבה נחלקו הדעות, והגמרא בזבחים אף נוטה להחמיר).

סיכום העולה מהסוגיה בנוזיר

נמצאנו למדים, שלפי השיטה והגרסה העיקרית בדברי הגמרא, כאשר סברו שטבול יום אסור בכניסה להר הבית, נקטו לשון 'טבול יום של זב כזב דמי', ואילו כאשר סברו שטבול יום מותר בכניסה להר הבית, נקטו לשון 'טבול יום של זב לאו כזב דמי'.

מדברים אלו משמע שהשאלה אם טבול יום דזב כזב דמי או לא, היא הקובעת האם מותר לו להיכנס למחנה לוויה. ובפשטות, דברים אלו מתאימים באופן עקרוני להבנת רש"י בזבחים י"ז, שהגדרת כזב או לא כזב היא נרחבת, ואינה מצטמצמת רק לדחיית הטומאה בציבור, ואף שרש"י שם לא הזכיר את הנפקא מינה של כניסה למחנה לוויה. ואם כן, ההלכה הפשוטה שמחוסר כיפורים ביום השמיני רשאי להיכנס להר הבית, מהווה הכרעה שמחוסר כיפורים ביום השמיני, שכבר אינו טבול יום, לאו כזב דמי. ורק מצורע קודם היום השמיני כזב דמי, כאשר הוא גם טבול יום וגם מחוסר כיפורים.

אמנם לפי המפרש בנוזיר, יצא שגם מ"ד טבול יום דזב כזב דמי מודה שמותר לו להיכנס למחנה לוויה, והיתר כניסתו למחנה לוויה אינו תלוי בשאלה אם הוא כזב או דלא כזב. ואולם לכאורה יש קשיים גדולים בשיטתו, ובעיקר במה שהרחיב את גדרי מחוסר כיפורים גם לנוזיר שנטמא.

רבינו עזריאל הלך בשיטת התוס' בזבחים, שצמצמו את ההשלכה של הגדרת כזב או לא כזב לדחיית הטומאה בציבור ולא לעניינים נוספים. ונמצא שגדרי 'כזב' לעניין מחנה לוויה לחוד, וגדרי כזב לעניין טומאה בציבור (ושריפת פרה אדומה) לחוד. ולפי שיטה זו, אין מהסוגיה בנוזיר הוכחה לנידון של טומאה

שיח

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

בציבור. בשיטת רבינו עזריאל יש לכאורה דוחק מעצם הלשון הזהה שננקטה בשתי סוגיות שונות, אך יש בה גם יתרון, שאין צורך לומר שהסוברים שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי יטעו בפסוק מפורש המתיר לו להיכנס למחנה לווייה.

והשתא דאתינן להכי, ייתכן שאף הראשונים בנוזיר לא כתבו שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, אלא לעניין כניסה למחנה לווייה שבו עסקו, ולא לעניינים אחרים, ואין הוכחה מדבריהם שלא הלכו בדרכם של התוס' בזבחים ורבינו עזריאל. וכן משמע מכך שהרא"ש נמנה על הראשונים בנוזיר שכתבו דלאו כזב דמי וכנ"ל, ועם זאת, במקום אחר (תוס' הרא"ש יבמות ז, ב ד"ה ר' יוחנן) הוא סייג את דבריו והבחין בין עשיית פסח בטומאה לכניסה להר הבית: אלא ודאי הא דאמרינן דטבול יום דזב כזב דמי, לאו לענין ביאת מקדש, אלא כמו שפירש רבינו חיים דלענין פסח קאמר, דתנן: פסח הבא בטומאה, לא יאכלו ממנו זבים וזבות נדות ויולדות, וקאמר דאף טבול יום אסור לאכול ממנו כזב.

לפי המתבאר יש סיוע לחילוק בין קודש למקדש שנאמר ביישוב שיטת רש"י
נראה שלפי המתבאר, יש ליישב את קושיית התוס' הראשונה. התוס' הקשו דדוחק לומר שכל המקורות האוסרים מדאורייתא כניסת טבול יום למקדש הם שנויים במחלוקת, ואתו רק כמ"ד טבול יום דזב כזב דמי. אמנם לפי המתבאר יש לומר שדווקא מדרשות אלו מוכח שטבול יום דזב אינו כזב, שהרי מהן מוכח שמותר לו להיכנס להר הבית (מחנה לווייה), ורק לעזרה (מחנה שכינה) אסור לו להיכנס. ובהכרח אפוא שיש לחלק בין קודש למקדש, וחיוב הכרת על כניסה לעזרה מוסכם גם על מ"ד לאו כזב דמי, וכפי שכתבו התוס' עצמם ליישב את קושייתם על רש"י.

ה. קושיית תוס' על רש"י מדברי הגמרא בפסחים

קושיית תוס' על הבנת רש"י

התוס' (יבמות ז, ב ד"ה רבי) הקשו עוד על הבנת רש"י והר"ש הנ"ל שלפיה היתר טבול יום להיכנס במחנה לויה הוא כמ"ד טבול יום דזב לאו כזב דמי,

שיט

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

וקושייתם היא שהיתר טבול יום במחנה לוייה הובא בפסחים (צב, א), ובעל הסוגיה שם הוא רבא, והרי בסוגיה בכריתות מבואר שרבא סבור שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, וכל שכן טבול יום. וכן הקשה הר"י שירליאון (פסחים צב, א סד"ה ואמר ריו"ח). וכך נאמר בפסחים:

אמר רבא [...] אונן ומצורע ובית הפרס, לא העמידו דבריהן במקום כרת [...] מצורע מאי היא, דתניא: מצורע שחל שמיני שלו בערב הפסח, וראה קרי בו ביום, טובל ואוכל; אמרו חכמים: אף על פי שטבול יום אינו נכנס, זה נכנס. מוטב יבא עשה שיש בו כרת, וידחה עשה שאין בו כרת. ואמר רבי יוחנן: דבר תורה אפילו עשה אין בו, שנאמר ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ה' לפני החצר החדשה. מאי חצר החדשה - שחדשו בו דבר, ואמרו: טבול יום לא יכנס במחנה לוייה.

תירוץ הערבי נחל לקושיית תוס' והקושי שבו

בערבי נחל (שבת שובה, דרוש א) האריך ביישוב שיטת רש"י. הערבי נחל (שם ד"ה בדרך אחר) כתב שכלל הוא שאף שעשה דוחה לא תעשה, הני מילי כשעובר רק פעם אחת על הלא תעשה, ולא כשצריך לעבור פעמיים על הלא תעשה, שבזה אין העשה דוחה. ולפי זה התקשה (ד"ה ובהיות כן) כיצד אמרה הגמרא שבמצורע ידחה עשה את לא תעשה, והרי עליו להיכנס לפתח העזרה פעמיים: אחת כדי לסמוך, ואחת למתן דם בבהונות. וקושיית הערבי נחל קשה דווקא לשיטתו (שם לעיל מינה ד"ה וצ"ל דבאמת), שהסמיכה והשחיטה נעשות לפני שחיטת תמיד של בין הערביים משום עשה דהשלמה, ואילו הזאת הדם נעשית לאחר שחיטת תמיד של בין הערביים משום שיש הכרח לעשותה דווקא לאחר שנשחט הפסח, כדי שיתקיים 'בעידנא' ויחול הכלל דעשה (של פסח) דוחה לא תעשה (של שילוח טמאים).

ועל זה תירץ הערבי נחל (ד"ה ועל פי), שבכניסה למתן דם בבהונות אין צורך בדחייה, משום שאומרים הואיל ואשתרי אשתרי. אלא ש'הואיל' זה מתאים דווקא למ"ד שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, והוא אכן אשתרי, אך למ"ד לאו כזב דמי אין לו היתר להיכנס למחנה לווייה, והדרה קושייה לדוכתה, מה מתיר לו להיכנס פעמיים לפתח העזרה. והתירוץ לזה הוא שעצם איסור כניסתו לעזרה הוא רק מדרבנן, וכדאמר ר' יוחנן שדבר תורה אפילו עשה אין בו.

לפי זה, כתב הערבי נחל ליישב גם את הקושיה דידן:
וממילא מיושב נמי קושיא זי"ן – דרבא אית ליה כרבי יוחנן, וסבירא ליה
אפילו מחוסר כפורים דזב כזב. דזה אינו, דאדרבא, כיון דסבר כן [=שמחוסר
כיפורים דזב כזב], שפיר הוכיח דהוא [=איסור טבול יום בעזרת נשים] דרבנן,
דאם לא כן [=אם לא נאמר שאיסור טבול יום הוא דרבנן, אלא נאמר שהוא
דאורייתא], נשאר קושית התוספות (זבחים לג, א ד"ה א"ל) למה ליה דחיה
[=שהרי אומרים הואיל], ותירוצם [=שהדחייה נצרכה לעצם הכניסה למחנה
לוויה, שמצורע לא נאסר בה משום שהוא מחוסר כיפורים] ליכא לדידיה
[=שהרי לדידיה גם שם אומרים הואיל, משום שמחוסר כיפורים דזב כזב דמי
ועקרונית הוא נאסר במחנה לוויה].

נראה לכאורה שכוונתו לומר שכיוון שרבא סבור שמחוסר כיפורים דזב כזב
דמי ואסור במחנה לויה, אם כן יש לומר כבר בכניסה למחנה לויה הואיל והותר
לצרעתו הותר נמי לקריו, ולא רק בהכנסת הבהונות לעזרה. ואם כן, אין צורך
בחידוש האמור בגמרא: 'יבוא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת',
ובלשונו: 'למה לי דחיה'. ומכוח קושי זה מוכח שרבא ס"ל שאיסור כניסת טבול
יום דקרי להר הבית הוא מדרבנן, ולכן אין אומרים בו הואיל.

דא עקא, לכאורה לא ברור מאי אולמיה דאיסור דרבנן מאיסור דאורייתא
לענין אמירת הואיל, ולכאורה יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, דנמצא
שהיתר המצורע מועיל להתיר איסור תורה אך לא להתיר איסור דרבנן, וזה
לכאורה אינו מובן.⁶¹ וצ"ע.

61. ובלשון הערבי נחל יש מקום להבנה שכוונתו לומר שהחומרה של מחוסר כיפורים למ"ד כזב
דמי, היא זו שמדרבנן, ולכן אין היא מועילה לומר הואיל לטבול יום. אך לכאורה ברור שלא
לכך כוונתו, דמבואר להדיא בגמרא (זבחים יז, א-ב) וברש"י (זבחים יז, ב ד"ה מחוסר; שם לב,
ב ד"ה אפי') שחומרת מחוסר כיפורים היא דאורייתא. והרי זה גופא מה שעורר את קושיות
התוס' על רש"י, שהתוס' מיאנו בהבנה שחיוב כרת על ביאת המקדש תלי בפלוגתא זו, וברור
שלא שייך חיוב כרת על איסור דרבנן.

אם רש"י גרס בזבחים 'רבא' ובפסחים 'רבה', מיושבת קושיית התוס'

והנה, כתב רש"י (כריתות י, א ד"ה הא): 'הא **דרבא**, בשחיטת קדשים בתחילת פ"ב'. וכן הוא בפירוש המיוחס לרבינו גרשום (כריתות שם; בדפוס וילנא נדפס בדף יא, א): '**ולרבא** דאמר – במסכת זבחים מחוסר כפורים דזב כזב דמי'. וכן משמע מדברי התוס' (זבחים לב, ב ד"ה וריו"ח) שכתבו: 'ושמעין ליה **לרבא** בכריתות פרק שני דמחוסר כפורים דזב כזב דמי, אלא ודאי הא דאמר דטבול יום דזב כזב דמי לאו לענין ביאת מקדש קאמר, אלא לענין פסח הבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבים וזבות כדפי' לעיל בריש פרק שני, ונראה שכוונתם בסוף דבריהם לומר שכך פירשו את דברי רבא לעיל בזבחים י"ז, ואם כן משמע שגרסו רבא. וכן הגרסה בזבחים י"ז גם בכ"י קולומביה של הגמרא.⁶² ואולם בסוגיה בזבחים (יז, ב ד"ה קסבר) גרסו רש"י ותוס' '**רבה**'. סתירה זו קיימת גם בדפוס ונציה.

והנה, בכ"י א"פ של הגמרא בפסחים (צב, ב הני"ל), הגרסה היא 'רבה'. ומעתה, אם נאמר שרש"י גרס בזבחים רבא ובפסחים רבה, מיושבת קושיית תוס', דרבא לחוד ורבה לחוד. ועדיין אין הדברים מרווחים, שהרי גרסה זו בפסחים יחידאית היא לכ"י זה, ולא מצאנו לה רע בראשונים ובשאר כתבי היד והדפוסים. וכגרסה 'רבא' גרסו כל הראשונים שמצאנו: ר"ח, העיטור (שער ג הלי' מילה מח, א), האשכול (מהד' אורבך; הלי' מילה דף קד, א), הרי"ד (שו"ת סי' מד; וכאמור, קושיית התוס' קשה גם על הרי"ד), הראב"י (ח"א הלי' שבת סי' רעח ד"ה פרק), הסמ"ג (עשין רכד ד"ה אמר) ושבלי הלקט (הלי' מילה סי' ב).

חילוק בין טבול יום דזב לטבול יום דבעל קרי

הר"י שירליאון (פסחים צב, א סד"ה וא"ר יוחנן) עצמו תירץ שיש לחלק בין טבול יום דזב לטבול יום דבעל קרי, שהראשון חמור מהשני, והקולא של רבא בפסחים לא נאמרה אלא בטבול יום דבעל קרי. וכן תירץ השטמ"ק (נזיר מד, ב ד"ה אלמא). ואמנם רש"י בזבחים ל"ב כתב להדיא דהא בהא תליא ואין חילוק

⁶² גם כאן נזכרה גרסת כ"י זה בדברי הגבורת ארי (יומא ל, ב ד"ה משום).

בין טבולי היום השונים, וכן כתבו הר"ש והרי"ד הנ"ל ואי אפשר לומר כן בדעתם, אך אליבא דאמת, לכאורה ייתכן לתרץ כך את קושיית התוס'.

ו. סיכום ומסקנות

שלוש שיטות בראשונים בהבנת היחס בין הסוגיות

השאלה אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי או לא נידונה בשלוש סוגיות שונות: בסוגיה **בכריתות** דנו בזה בהקשר של הצטרפותו לפסח הבא בטומאה, ולא הכריעו, ורק נאמר שרבה סבור שהוא כזב ואינו אוכל בפסח הבא בטומאה. בסוגיה **בזבחים** דנו בזה בהקשר של אפשרות ללמוד ממנו לטבול יום לפסול עבודה במקדש בדיעבד, וגם שם לא הכריעו, ורק נאמר שרבה סבור שהוא כזב ואין ללמוד ממנו לטבול יום. ועוד דנו בזה בזבחים בהקשר של פסול עבודות הפרה: שריפתה והזיית מי חטאת על טמאים, וגם בזה לא הכריעו בנחרצות, אך הדברים מטים שהוא כזב. לעומת זאת, בסוגיה **בנזיר** נראה שהכרעת הגמרא היא שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, לעניין כניסה למחנה לוויה.

והנה, מכיוון שהיתר כניסת מחוסר כיפורים למחנה לוויה הוא דין מוסכם וידוע, היה מקום לראות בכך הכרעה שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, ובשונה ממשמעות הסוגיות בכריתות ובזבחים. ואכן, כך נראה מדברי **רש"י** והר"ש **משאנץ**. ראשונים נוספים בנזיר כתבו שמסקנת הגמרא היא שטבול יום דזבדזב לאו כזב דמי (תוס', הרי"ד, הרא"ש, המאירי, רבינו פרץ, רבינו תודרוס, שיטה לחכמי איוורא, רבינו עזריאל), ונראה אפוא שגם מחוסר כיפורים דזב, שנכנס למחנה לוייה, לאו כזב דמי; אך אין בדבריהם התייחסות לשאלת היחס בין הסוגיות, מלבד רבינו עזריאל, וכדלהלן מיד.

התוס' בזבחים בשם רבינו חיים חילקו בין הסוגיות, ונקטו שלמרות הלשון הזהה 'כזב דמי', מדובר בנידונים שונים שאין תלות ביניהם: לעניין הנידונים שבכריתות ובזבחים הוכרע שכזב דמי, ולעניין הנידון שבנזיר הוכרע שלא כזב דמי. וכן כתבו **הרא"ש** בתוספותיו ליבמות ו**רבינו עזריאל** בפירושו לנזיר. בדרך

זו יש לכאורה דוחק, שצריך לפצל את סתימת סוגיות הגמרא לשני נידונים שונים. עם זאת, מלבד עצם יישוב הסתירה בין הסוגיות, לדרך זו ניתן להרוויח שלא יהיה חולק על היתר כניסת מחוסר כיפורים להר הבית בעת הבאת קרבנותיו, שהוא היתר המפורש בתורה, שזהו דוחק שקיים בדרך הראשונה. ואף שניתן לומר שמדובר בהיתר יוצא מן הכלל ולא ביישום של כללי שילוח טמאים הרגילים, אין זה מרווח, ולכן יש בזה סיעתא לדרכם של התוס' בשם רבינו חיים.

מדברי הר"י שירליאון בשם ר"י הזקן עולה דרך שלישית המשלבת את שתי הדרכים הקודמות: ר"י הזקן מעמיד את דברי הסוגיה בזבחים שמשמע ממנה דכזב דמי דווקא במחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום, ואת הכרעת הגמרא בנזיר שנאמר בה דלאו כזב דמי דווקא במחוסר כיפורים שאינו טבול יום. העמדה זו יוצרת חילוק מסוג אחר בין הסוגיות, ומייתרת את הצורך לומר שיש שני נידונים שונים שהובאו שניהם בלשון הזהה: 'מחוסר כיפורים דזב כזב דמי או 'לאו כזב דמי'. לפי ר"י הזקן, בכל הסוגיות מדובר על אותו נידון בדיוק, אלא שמחוסר הכיפורים שדובר עליו בזבחים הוא גם טבול יום, ואילו מחוסר הכיפורים שמהגמרא בנזיר עולה שמותר לו להיכנס למחנה לוייה הוא מחוסר כיפורים גרידא שאינו טבול יום. לפי ר"י הזקן מיושב גם הקושי מקיומה של מחלוקת על היתר כניסת מחוסר כיפורים להר הבית בעת הבאת קרבנותיו, דבאמת יש להעמיד את המחלוקת בזבחים דווקא במחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום. ואף שיש בדבר חידוש ומעט דוחק, מכל מקום בגמרא בנזיר מבואר להדיא שיש חילוק בין מחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום ובין מחוסר כיפורים גרידא, ור"י הזקן רק התאים את דברי הגמרא בנזיר לחילוק זה. דא עקא, שלכאורה אי אפשר להבין בזבחים י"ז שמדובר במחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום, שכן הגמרא עושה צריכותא הדדית למחוסר כיפורים זה ולטבול יום, ואף נוקטת שמחוסר כיפורים זה אוכל בתרומה ודין זה נכון דווקא במחוסר כיפורים שטבל והעריב שמשו. ומלבד זאת, הרי גם ר"י הזקן יודה שבכריתות נאמר על מחוסר כיפורים גרידא שאינו טבול יום, דאיכא מ"ד שהוא כזב, ושוב חוזר הקושי מהמקרה המפורש שמתיר כניסה להר הבית בעת הבאת קרבנותיו. וצ"ע.

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

בדברי התוס' בזבחים וסיעתם אין אפשרות להבין כר"י הזקן – הן מעצם סתימתם, הן מכך שהם נאלצים לחלק חילוק אחר מזה של ר"י, הן מכך שהם מתייחסים בדבריהם גם לסוגיה בכריתות, שבה מדובר להדיא על מחוסר כיפורים שאינו טבול יום. ואמנם גם הר"י שירליאון התייחס בדבריו לסוגיה בכריתות, אך נראה שהתייחסות זו כבר אינה חלק מדברי ר"י הזקן אלא דברי עצמו. והרי הר"י שירליאון לא הכריע בין שיטת ר"י הזקן לשיטת רבינו חיים, אלא הביא את שתיהן זו לצד זו.

שיקולים בהכרעת ההלכה

לאור האמור, נראה שלהלכה יש מקום לחלק בין מחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום ובין מחוסר כיפורים שאינו טבול יום: במחוסר כיפורים שהוא גם טבול יום, נראה מדברי רש"י והר"ש שהוא אינו כזב, אך מדברי רבינו חיים וסיעתו מחד גיסא ור"י הזקן מאידך גיסא נראה שהוא כזב, ולכך מצטרפים גם המפרש בנוזר.

לעומת זאת, במחוסר כיפורים שאינו טבול יום, רק רבינו חיים וסיעתו מחמירים לדונו כזב לעניין הצטרפות לפסח הבא בטומאה, ואילו רש"י והר"ש וכן ר"י הזקן מקלים לדונו שלא כזב לעניין זה. ואמנם אין בזה כדי להכריע דלא כרבינו חיים, דכאמור, בכל אחת משלוש הדרכים ישנם לכאורה דחקים ומחירים.

עם זאת, נראה לכאורה שיש קצת מקום לצדד להקל כרש"י וסיעתו, מכמה טעמים:

(א) כאמור, לכאורה יש דוחק בחילוק שחילק רבינו חיים בין הסוגיות, דמפשטות הגמרא לא משמע שיש גדרים שונים של 'כזב דמי'. ואמנם כנגד דוחק זה עומד הדוחק שבשיטת רש"י וסיעתו, שלשיטתם נחלקו אמוראים בשאלת כניסת מחוסר כיפורים למחנה לווייה בשעה שמבואר בתורה שמותר לו להיכנס במהלך הבאת קרבנותיו. אך כמדומה שהקושי מפשטות הגמרא הוא גדול יותר,

שכה

פסח לה' | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

שהוא קושי בלשון, והקושי על רש"י הוא בסברה, וניתן להשיב עליו שמדובר בהיתר מיוחד לצורך טהרתו. וצ"ע.

(ב) בסימן הבא יתבאר שמדברי הרמב"ם אין הכרע בעניין מעמדו של מחוסר כיפורים דזב, ומכל מקום יש מדבריו נטייה מסוימת לקולא, וכך נקטו רוב האחרונים בדעתו. מלבד זאת, בדברי המפרש להל' קידוש החודש (ד, ו) נכתב להדיא בשם הרמב"ם שמחוסר כיפורים מצטרף לפסח הבא בטומאה, ואף שיש עוררין על ייחוס הדברים לרמב"ם, וכפי שיתבאר שם – מכל מקום, לא יהא אלא ספק.

(ג) נראה שלפי חלק מהדעות, בתחילת ימי בית שני היו הציבור טמאי מתים, ובכל זאת מצינו שעשו פסח, ומפשטות הדברים נראה שאף הנשים השתתפו בפסח זה. המקור לכך שלפי חלק מהדעות היו הציבור טמאי מתים, הוא התוספתא (פרה ג, ה⁶³) שממנה נראה שר' יהודה סבור כך. לכך מצטרף האמור במשנה (פרה ג, ה) וברמב"ם (הל' פרה ג, ד) שאת הפרה הראשונה עשה משה, ואת השנייה עזרא. והרי מבואר בגמרא (מגילה טז, ב) שעזרא לא עלה לארץ אלא לאחת פטירתו של ברוך בן נריה, ועלייה זו הייתה כשבע שנים לאחר חידוש העבודה במקדש, וייתכן שעשיית הפרה הייתה אף מאוחר יותר (יעוין ברש"י שם ד"ה שכל, וכן לקמן עמ' שעב-שעה, וכן בספר טעם ודעת על הרמב"ם הל' פרה אדומה ג, ד בביאה"ל ד"ה שניה), וחידוש העבודה כלל גם פסח, כמבואר לקמן (שם), ומפשטות הדברים נראה שגם הנשים השתתפו בפסח זה. אמנם אין מזה הוכחה גמורה: הן משום שבתוספתא הובאה דעת ר' שמעון שאפר פרה ירד עמהם לבבל ועדיין לא גזרו טומאה על ארץ העמים בתקופה זו, הן משום שלא נאמר במפורש שהנשים השתתפו בפסח זה.

63. 'מכה את הזכר נרתע לאחריו ואפר נשלך, נוטל ומקדש ומזה שמשפך. מעשים אלו עשו כשעלו מן הגולה, דברי ר' יהודה; ר' שמעון אומר: עפרן ירד עמהן לבבל ועלה. אמרו לו: והלא נטמא בארץ העמים. אמר להם: לא גזרו טומאה בארץ העמים אלא לאחר שעלו מן הגולה'. לכאורה נראה שר' יהודה חלוק על האמור במשנה (פרה ג, א) ובברייתא (יומא ד, א) שמזים על הכהן השורף את הפרה מכל חטאות שהיו שם.

(ד) בשולי הדברים, ייתכן שיש מקום להוסיף צד נוסף כסניף בעלמא לטובת הכרעה זו, והוא שלא מסתבר שכאשר הציבור טמאי מתים, לא תהיה שום תקנה לרובן המכריע של הנשים והן לא תוכלנה לעשות פסח.⁶⁴ והרי זה מעין טענת הטמאים (במדבר ט, ז): 'למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל', וכן מעין היסוד שייסד החזו"א (ערלה יב, ג ד"ה ונראה דגזע): 'ונראה דגזע המתקיים שנתים או שלש שנים ואחר כך הגזע כלה והשרש קיים ומוציא גזע אחר, או שגם השרש כלה וחוזר וצומח מזרע הנופל – כל שאין מתקיים עד אחר ערלה ואחר רבעי, ודאי לאו אילן הוא, דאין סברא שיהא אילן שפירותיו לעולם אסורין'. וכך גם בנידוננו, אין סברה שיהיו נשים שלעולם אסורות ללא אפשרות לשנות זאת, ובפרט לאור העובדה שמדובר ברוב הנשים. ואף שאין הנידון דומה לראיה, דבנידוננו יש תקנה בטהרה מטומאת מת ובהבאת קרבנות יולדת, מכל מקום אע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר מיהא איכא; דעבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו, ונפשנו יבשה אין כל, בלתי אל הפסח עינינו.⁶⁵ ואף שפשוט שאין לסמוך כלל על סברה זו לבדה, ייתכן שעכ"פ יש לה מעט משקל, כסניף בעלמא.

יש להוסיף שעשיית פסח על ידי גברים בלבד מזכירה מעט את עצת פרעה הרשע (שמות י, ח-יא) שרק הגברים ילכו לעבוד את ה', ועצה זו הייתה מיועדת להנציח את שעבוד מצרים ולעשות את גאולתנו קרעים קרעים ח"ו, ובחסדי ה' לא עלתה בידו. ואנו מייחלים שכימי צאתנו מארץ מצרים, כך נצא גם אנחנו בדורנו מעבדות לחירות מוחלטת ולגאולה שלימה, בנערינו ובזקנינו, בבנינו ובבנותינו, בגברינו ובנשינו הצדקניות, שבזכותן נגאלנו ממצרים (סוטה יב, א) ובזכותן ניגאל במהרה בימינו (מדרש זוטא רות ד, יא⁶⁶).

64. על עצם חיובן של נשים בפסח, יעוין בגמרא (פסחים צא, ב) וברמב"ם (הל' קרבן פסח ב, ד). על היתכנות כניסת נשים לעזרה לצורך עשיית הפסח, יעוין לקמן (עמ' שסב).

65. ועוד זכר לדבר, מכך שבגמרא (שבת ל, א) נאמר: 'וילכו לאהליהם – שמצאו נשותיהן בטהרה', וכן (מו"ק ז, ב): 'אין אהלו אלא אשתו', ובקרבן פסח נאמר (דברים טז, ז): 'ופנית בבקר והלכת לאהליך'.

66. 'ואין הדורות נגאלים אלא בזכות נשים צדקניות שבדור, שנאמר: 'זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל'; לבני ישראל לא נאמר, אלא לבית ישראל'.

פסח להי | סימן י
השתתפות מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה

נחזור על הראשונות: בוודאי שמצד עצמו, צד זה אינו ראוי כלל להכריע במחלוקת הראשונים, אך ייתכן שיש מקום להוסיף אותו כסניף בעלמא, בנוסף לצדדים הקודמים שעולים מגופה של הסוגיה.

ואחר כל זאת, עדיין הדברים צריכים רב, ואין בהם הכרע, שהרי יש גם צד שני למטבע, וכפי שהתבאר לעיל, דאחר שהתורה התירה להדיא למצורע בשמיני שלו להיכנס למחנה לוייה, קשה לומר שהיתר זה נתון במחלוקת תנאים או אמוראים. וגם קשה לומר שהיתר זה שנשנה במשנה בכלים פושט את המחלוקת, אחר שבגמרות לא הביאו ראייה מהמשנה בכלים. וצ"ע.